

ZGODOVINA

Predmetni izpitni katalog za splošno maturu ■

Predmetni izpitni katalog se uporablja od spomladanskega roka **2010**, dokler ni določen novi. Veljavnost kataloga za leto, v katerem bo kandidat opravljal maturu, je navedena v Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno maturu za tisto leto.

1. Uvod	5
2. Izpitni cilji	6
3. Zgradba in vrednotenje izpita	7
3.1 Shema izpita	7
3.2 Pisni del – tipi nalog in vrednotenje	8
3.3 Zgledi tipov nalog za pisni del	9
3.4 Praktični del (razlaga in uporaba zgodovinskih virov in strokovna ekskurzija)	11
3.5 Merila vrednotenja	15
4. Izpitne vsebine	16
5. Kandidati s posebnimi potrebami	52
6. Literatura	53

Predmetni izpitni katalog znanja za splošno matura iz zgodovine je namenjen dijakom, ki so se odločili za zgodovino kot izbirni predmet pri splošni maturi, in profesorjem, ki poučujejo ta predmet in pripravljajo dijake na splošno matura. Vsebuje podatke o ciljih, izpitnih vsebinah in poteku izpita ter o načinu ocenjevanja. Katalog temelji na veljavnem učnem načrtu in usmerja kandidate v pripravi na splošno matura. Vsebuje 22 tem iz obče in narodne zgodovine, ki bodo predmet pisnega maturitetnega izpita in praktičnega dela pri splošni maturi iz zgodovine (vsako leto DPK SM za zgodovino med 22 temami izbere za maturitetni izpit 10 tem). Teme so izbrane uravnoteženo in segajo od prvih visokih kultur do sodobnega časa; so vsebinsko zaokrožene celote, ki spodbujajo k bolj problemskemu, bolj poglobljenemu in samostojnejšemu seznanjanju z zgodovino. Kandidat naj bi pri izpitu pokazal ne le poznavanje najpomembnejših dejstev in podatkov, ampak tudi zmožnost medsebojnega povezovanja dogodkov in procesov ter razumevanja njihovega dejanskega zgodovinskega pomena (glede na čas in predzgodovino), in njihovih posledic (glede na poznejši razvoj).

Opora za pripravo na izpit so veljavni učbeniki in delovni zvezki, ki so v rabi pri pouku.

2. IZPITNI CILJI

Kandidat dokaže:

- poznavanje in razumevanje izpitnih vsebin iz obče zgodovine, opredeljenih v izpitnem katalogu;
- poznavanje slovenske zgodovine od antičnega obdobja do danes ter razumevanje vplivov evropske in svetovne zgodovine na slovensko v posameznih zgodovinskih obdobjih, ki so predmet izpita in so razvidna iz razčlenitve izpitnih vsebin;
- poznavanje najpomembnejših znanstvenih in kulturnih dosežkov, gospodarskih procesov in socialnih odnosov v zgodovinskih obdobjih, ki so predmet maturitetnega izpita;
- da zna pravilno razvrstiti dogodke, pojave, procese in pomembne osebnosti v zgodovinski čas in prostor, tudi z vzporejanjem sočasnih istorodnih in raznorodnih zgodovinskih dogajanj;
- da zna ovrednotiti prispevke in pomen antičnih civilizacij za razvoj;
- da zna pravilno uporabljati temeljno zgodovinsko terminologijo;
- da zna pravilno brati in uporabljati vse vrste zgodovinskih zemljevidov kot virov informacij;
- sposobnost ločevanja vzrokov, povodov in posledic ter zmožnost ugotavljanja soodvisnosti različnih pojavov, kontinuitete in sprememb v razvoju;
- da zna analizirati pisni vir, slikovno gradivo ali drugo ilustrativno gradivo in izluščiti bistvene informacije ter jih povezati z drugim zgodovinskim védenjem;
- da zna primerjati odlomke iz zgodovinskih virov ali poljudnih besedil o istem zgodovinskem dogodku in kritično presoditi sporočilo;
- sposobnost primerjave in kritične presoje vseh oblik sporočil;
- sposobnost sistematičnega prikaza (opisa, pojasnjevanja ...) nekega dogajanja, pojava in procesov;
- da zna samostojno, jasno in strokovno pravilno predstaviti podatke in dogodke, argumente in protiargumente ter izraziti osebna stališča v sistematičnem in smiselno zaokroženem pisnem sporočilu.

3. ZGRADBA IN VREDNOTENJE IZPITA

3.1 SHEMA IZPITA

Maturitetni izpit iz zgodovine pri splošni maturi je sestavljen iz pisnega in praktičnega dela. Pri tem se preverjajo vsebine, opredeljene v poglavju 4 (izpitne vsebine).

PISNI DEL

Kandidat rešuje dve izpitni poli.

Za vsako izpitno polo se razpiše pet tem. Vsaka izpitna pola obsega eno ali več tem.

Izpitna pola	Naslov pole	Čas reševanja	Delež pri oceni	Ocenjevanje	Pripomočki
1	Obča zgodovina	90 minut	40 %	zunanje	nalivno pero ali kemični svinčnik
2	Narodna zgodovina	90 minut	40 %	zunanje	

Tematski sklop oziroma teme za obe izpitni poli se za zaključni letnik objavijo pred začetkom šolskega leta, in sicer v skladu z veljavnim Maturitetnim izpitnim katalogom za splošno maturo, na spletni strani Državnega izpitnega centra (www.ric.si).

PRAKTIČNI DEL (razlaga in uporaba zgodovinskih virov in strokovna ekskurzija)

		Delež pri oceni	Ocenjevanje	Pripomočki
Pisni del A –	poznavanje, razumevanje in interpretacija zgodovinskih virov iz obče zgodovine	20 %	notranje	nalivno pero ali kemični svinčnik
Pisni del B –	poznavanje, razumevanje in interpretacija zgodovinskih virov iz narodne zgodovine			
ali	strokovna ekskurzija – del C			

Tematski sklop oziroma teme so za praktični del mature enake kakor za pisni del.

3.2 PISNI DEL – TIPI NALOG IN VREDNOTENJE

Pregled po izpitnih polah

Tipi nalog	Izpitna pola 1 Št. vprašanj	Izpitna pola 2 Št. vprašanj	Vrednotenje v točkah Za posamezno vprašanje
------------	--------------------------------	--------------------------------	--

1. NALOGE ZAPRTEGA TIPA

Izbirni tip

Naloge izbire (da/ne oziroma označba pravih odgovorov med več danimi)	2	2	1–3 točke
Naloge povezovanja (npr. pojma z njegovo razlago, osebnosti z njeno vlogo ...)	1–4	1–4	2–4 točke
Naloge razvrščanja (urejanje, novo zaporedje dogodkov, pojavov ...)	0–1	0–1	2–3 točke

2. NALOGE POLODPRTEGA TIPA

a) Nestrukturirane naloge

Kandidat po navodilih oblikuje kratek odgovor (npr. definicijo, našteje vzroke ali posledice, predloži razlago, primerjavo ali interpretacijo ...); naloge imajo lahko za izhodišče karto, besedilo ...	8–11	8–11	1–5 točk
---	------	------	----------

b) Strukturirane naloge

Naloge imajo podvprašanja, ki so medsebojno odvisna, lahko zadevajo neko besedilo, tabelo, karto ...	8–11	8–11	1–5 točk
--	------	------	----------

Skupaj	25	25	
---------------	-----------	-----------	--

Izpitne pole bodo po točkovašni shemi in izpitnem katalogu ovrednotili zunanji ocenjevalci. Vsako polo točkujeta dva ocenjevalca (neodvisno drug od drugega). Upošteva se srednja vrednost.

Odgovori na vprašanja zaprtega tipa se ovrednotijo glede na število pravih rešitev, največkrat se dvema pravilnima rešitvama dodeli 1 točka.

Pri nalogah polodprtega tipa se odgovori ocenijo z eno ali več točkami, odvisno od števila elementov, ki naj bi jih vseboval pričakovani odgovor. Pri tem se upoštevajo naslednja merila:

- navedba vseh pomembnih dejstev v pričakovanem odgovoru;
- navedba vseh bistvenih elementov in njihova sistematična predstavitev (pojasnitev, obrazložitev, argumentacija, ustreznost medsebojne povezanosti dejstev);
- kandidatu se točke ne dodelijo, če ni napisal odgovora, če odgovor ni povezan z vprašanjem ali če je v celoti napačen.

3.3 ZGLEDI TIPOV NALOG ZA PISNI DEL

NALOGE ZAPRTEGA TIPA

Izbirni tip

Zgled naloge izbire

V skladu s politiko "novega etničnega reda" so bile nekatere etnične skupine in narodi obsojeni na delno ali popolno uničenje.

Obkrožite črke pred tistimi tremi etničnimi skupinami oziroma narodi, ki so bili najbolj izpostavljeni genocidu:

(3 točke)

A Norvežani	D Romi
B Židje	E Poljaki
C Francozi	F Nizozemci

Odgovor:

Pravilni odgovori so B, D in E.

Za vsako pravilno navedbo se dodeli 1 točka.

Skupaj 3 točke.

Zgled naloge povezovanja

Povežite imena odporniških skupin oziroma vojaških enot odporniškega gibanja v levem stolpcu z imeni držav, v katerih so nastale, tako da na črto pred imenom posamezne skupine oziroma vojaške enote zapišete ustrezno številko države (država se lahko ponovi):

(3 točke)

___ ELAS	1. GRČIJA
___ ARMIJA KRAJOWA	2. KITAJSKA
___ KUOMINTANG	3. POLJSKA
___ GARIBALDINCI	4. ITALIJA
___ EDES	5. FRANCIJA
___ MAKIJI	

Odgovor:

Pravilna povezava je 1, 3, 2, 4, 1, 5. Za 0 in 1 pravilno povezavo se dodeli 0 točk, za 2 ali 3 pravilne povezave se dodeli 1 točka, za 4 ali 5 pravilnih povezav se dodelita 2 točki, za 6 pravilnih povezav se dodelijo 3 točke.

Skupaj 3 točke.

Zgled naloge razvrščanja

Velike gospodarske spremembe so vplivale, da so nekatere panoge napredovale, nekatere pa začele zaostajati in propadati.

Spodaj navedene dejavnosti razvrstite tako, da tiste, ki so napredovale, označite s črko N, tiste, ki so zaostajale in propadale, pa s črko P:

(3 točke)

___ manufakture,	___ fužine,
___ usnjarska industrija,	___ podeželska obrt,
___ prehrambna industrija,	___ papirniška dejavnost.

Odgovor:

Pravilni vrstni red odgovorov je P, N, N in P, P, N. Dve ali tri pravilne navedbe točkujemo z 1 točko, štiri ali pet pravilnih navedb z 2 točkama in šest pravilnih navedb s 3 točkami.

Skupaj 3 točke.

NALOGE POLODPRTEGA TIPA

a) Zgled nestrukturirane naloge

Pomembno vlogo pri krepitvi narodne zavesti so imela tudi različna društva.

Navedite tri društva, ki so nastala v drugi polovici 19. stoletja, v času čitalniškega gibanja, in jim pripišite področje delovanja.

(3 točke)

Odgovor:

(Južni) Sokol – športno društvo, Dramatično društvo – gledališče, Slovenska matica – izdajanje knjig so pričakovani odgovori. Vsako popolno navedbo (društvo in dejavnost) točkujemo z 1 točko.

Samo pravilno navedbo društev brez dejavnosti točkujemo z 1 točko.

Skupaj 3 točke.

b) Zgled strukturirane naloge

Že pred koncem vojne so se odnosi v protifašistični koaliciji začeli ohlajati. Vse bolj so prihajali v ospredje ozemeljski apetiti zmagovalk, zlasti Sovjetske zveze in ZDA. Krhanje odnosa je vplivalo tudi na usodo odporiških gibanj v okupiranih državah. Tipičen primer je odporiško gibanje na Poljskem.

V krajšem eseju opišite varšavsko vstajo leta 1944. Pri tem upoštevajte naslednje elemente: politično razcepljenost poljskega odporiškega gibanja in različne interese zaveznikov; vzroke za začetek organiziranega upora v Varšavi in vzroke za njegovo zadušitev.

(5 točk)

Varšavska vstaja

Dva meseca so potekali v Varšavi strahoviti boji med nemškimi posebnimi enotami in poljsko vstajno vojsko. Zavezniška letala so vzletela z letališč v Italiji (Bari) in skušala dovažati orožje, municijo in hrano vstajnikom. Pri tem so imeli na tem 2000 km dolgem letu s pristajanjem na ozemlju Sovjetske zveze takšne izgube, da so opustili misel na nadaljnjo pomoč. Sovjetske enote pa so čakale na Visli. Imele so svoje račune s svojo vlado v Lubinu. Ko so Nemci vstajo zatrli, je sovjetska armada prešla v ofenzivo in "osvobodila" Varšavo. Ta je bila trikrat popolnoma uničena (leta 1939 ob nemških bombardiranjih, aprila 1943 ob vstaji v getu in tedaj). Izgubila je 90 % predvojne industrije in 70 % stanovanjskih površin, pobitih je bilo 100.000 Judov v mestu ali v taboriščih.

(Vir: Weber, T., Novak, D., 1996: 20. stoletje v virih, besedi in slikah 1939–1945, str. 59. DZS. Ljubljana)

Odgovor:

Odporiško gibanje je razcepljeno na domačo in ljudsko armado (1 točka); lahko tudi navedba izvirmih imen. Prva je delovala pod vplivom Londona, druga pod vplivom Moskve (1 točka). Splošni odpor v Varšavi je izbruhnil, ker so enote RA hitro napredovale in so se že približale Visli. Začela ga je Armija Krajowa, ki je želela osvoboditi Varšavo pred prihodom Rdeče armade (2 točki). Upor so zadušili Nemci, ker RA zaradi političnih razlogov (kdo bo imel po vojni odločilno vlogo v oblastnih organih) ni prestopila Visle in ni podprla upora (1 točka). Zadostuje tudi navedba: po Mussolinijevem padcu, poleti 1943 ali opis dogajanja, ki pojasnjujejo dogodke poleti 1943. Skupaj 5 točk.

3.4 PRAKTIČNI DEL

(razlaga in uporaba zgodovinskih virov in strokovna ekskurzija)

Praktični del mature pri predmetu zgodovina pomeni 20 % vrednosti maturitetne ocene iz tega predmeta in je sestavni del te ocene.

Praktični del vključuje poznavanje in razumevanje pisnih zgodovinskih virov, slikovnega, kartografskega in drugega gradiva, povezanega z desetimi razpisanimi tematskimi sklopi. Del ocene praktičnega dela si lahko kandidati pridobijo tudi z dejavnostmi na strokovni ekskurziji – delu C.

Praktični del je sestavljen iz dveh delov:

- pisni del A: mentor glede na pet razpisanih tematskih sklopov iz **obče zgodovine** pripravi gradivo (naloge na podlagi različnih zgodovinskih virov iz enega ali več tematskih sklopov);
- in
- pisni del B: mentor glede na pet razpisanih tematskih sklopov iz **narodne zgodovine** pripravi gradivo (naloge na podlagi različnih zgodovinskih virov iz enega ali več tematskih sklopov);
- ali
- strokovna ekskurzija – del C: dejavnosti na strokovni ekskurziji, povezani z razpisanimi tematskimi sklopi iz narodne zgodovine.

Postopek izvedbe praktičnega dela:

1. Mentorji na začetku šolskega leta določijo način izvedbe praktičnega dela (ali bodo kandidate pripravljali in izvedli praktični del po različici: pisni del A in pisni del B, ali po različici: pisni del A in strokovna ekskurzija – del C), potrdi pa ga ŠMK SM.
2. Praktični del pripravijo mentorji, ki pripravljajo kandidate na maturo pri predmetu zgodovina.
3. Kandidati se pripravljajo na praktični del pri dodatnih urah, namenjenih za pripravo na maturo pri predmetu zgodovina. Pri tem jih mentor seznani z ustrežno strokovno literaturo in izbranimi zgodovinskimi viri ter jih navaja na njihovo uporabo.
4. Praktični del lahko poteka samo pisno (po različici: pisni del A in pisni del B). Pisni del je sestavljen iz dveh delov, ki preverjata poznavanje, razumevanje in interpretacijo pisnih zgodovinskih virov, slikovnega, kartografskega in drugega gradiva ter avdiosredstev iz razpisanih tematskih sklopov obče in narodne zgodovine. Kandidati v tem primeru opravljajo praktični del do 45 minut.
5. V primeru, da kandidati opravljajo praktični del po različici: pisni del A in strokovna ekskurzija – del C, opravljajo pisni del A do 25 minut.
6. Naloge, ki jih pripravi mentor (pisni del A in pisni del B), vsebujejo vprašanja iz poznavanja in razumevanja predloženega gradiva iz izbranih tematskih sklopov obče in narodne zgodovine. Naloge popravi mentor, ki jih je sestavil, in dosežene točke kandidata vpiše v posebno ocenjevalno mapo za praktični del.
7. Pri vsakem delu praktičnega dela lahko kandidat dobi 10 točk, skupaj (po različici: pisni del A in pisni del B ali pisni del A in strokovna ekskurzija – del C) pa 20 točk.
8. V ocenjevalni mapi mentor podčrta ustrezno vrsto gradiva, ki ga je uporabil oziroma v zvezi s katerim je zastavil vprašanje. Mentorji ocenjujejo praktični del po enotnih splošnih ocenjevalnih merilih, ki jih pripravi DPK SM za zgodovino.
9. Praktični del mora biti izveden do konca aprila. Koledar dejavnosti, povezanih z izvedbo praktičnega dela izpita, je določen s Pravili za izvedbo praktičnega dela splošne mature pri predmetu zgodovina. Natančen datum je vsako šolsko leto določen v koledarju splošne mature.

IZVEDBA PRAKTIČNEGA DELA

Naloge za pisni del iz občne (pisni del A) in narodne (pisni del B) zgodovine

Posamezna naloga pisnega dela vključuje poznavanje, razumevanje in interpretacijo pisnega vira. Kandidat mora predloženo gradivo umestiti v ustrezno temo ali jo časovno oziroma prostorsko določiti. Za pravilni odgovor dobi 1 točko.

Mentor na podlagi pisnega vira, ki ga bodo pri reševanju uporabljali kandidati, sestavi strokovno ustrezna vprašanja, povezana z virom. Ta del naloge se ovrednoti s točkami od 0 do 5. Mentor sestavi eno ali več vprašanj, katerih seštevek ne sme presegati 5 točk.

Zadnji del naloge zadeva slikovno ali kartografsko gradivo, grafikone, statistične podatke ali avdiovizualna sredstva (npr. odlomek filma, govorne posnetke ...). Tudi za ta del naloge mentor sestavi strokovno primerna vprašanja, ki so ovrednotena s točkami od 0 do 4. Mentor lahko izbere različne vrste gradiva, vendar ne več kakor dve vrsti. Skupno število točk za ta del naloge je največ 4 točke.

Mentor oceni nalogo za pisni del iz občne (pisni del A) in narodne (pisni del B) zgodovine po splošnih merilih vrednotenja.

Pri vsakem delu pisnega dela (pisni del A in pisni del B) lahko kandidat dobi 10 točk, skupaj torej 20. Dosežene točke mentor vpiše v ocenjevalno mapo.

Strokovna ekskurzija – del C

Del ocene praktičnega dela lahko kandidati pridobijo na organizirani strokovni ekskurziji – delu C, ki jo pripravi mentor, kandidati pa na njej dejavno sodelujejo. Strokovna ekskurzija – del C je izvedena v okviru priprav kandidatov na praktični del. Tema strokovne ekskurzije – dela C mora biti povezana z enim ali več tematskih sklopov, ki so v tekočem šolskem letu razpisani na področju narodne zgodovine. Mentor oceni dejavnost kandidatov pri pripravah na strokovno ekskurzijo – del C (zbiranje podatkov in gradiva, priprava referata ...) in dejavnosti na strokovni ekskurziji – delu C (poročilo, referat, terensko delo ...) po splošnih merilih vrednotenja s točkami od 0 do 10.

Gradivo, ki so ga pripravili kandidati, mentor hrani v skladu s predpisi, ki urejajo šolsko dokumentacijo.

Za priprave na strokovno ekskurzijo – del C in dejavnosti na strokovni ekskurziji – delu C lahko kandidat dobi 10 točk, še 10 pa za pisni del A, skupaj torej 20 točk. Dosežene točke mentor vpiše v ocenjevalno mapo, ki jo pripravi DPK SM za zgodovino.

Strokovna ekskurzija – del C mora biti prav tako izvedena do konca aprila tekočega šolskega leta.

OPISNO VREDNOTENJE IN TOČKE PRI PRAKTIČNEM DELU

PISNI DEL A – OBČA ZGODOVINA

UMESTITEV ZGODOVINSKIH VIROV		
	Možne točke	Dosežene točke
Zgodovinski viri so ustrezno časovno in prostorsko umeščeni v temo oziroma zgodovinski okvir.	0–1	

PISNI ZGODOVINSKI VIRI		
	Možne točke	Dosežene točke
Kandidat iz pisnega vira razbere pomembne podatke in jih navede v odgovoru.	0–2	
Kandidat na temelju podatkov iz vira in predznanja odgovore ustrezno primerja, utemeljuje in oblikuje samostojne zaključke.	0–3	

DRUGI ZGODOVINSKI VIRI (ZEMLJEVID, SLIKA, GRAF, FILM, PLAKAT, KARIKATURA, FOTOGRAFIJA, UMETNIŠKA SLIKA, SKICA, STATISTIČNA RAZPREDELNICA ...) – mentor podčrta dva izbrana vira		
	Možne točke	Dosežene točke
Kandidat iz dveh dodatnih virov razbere pomembne podatke in jih navede v odgovoru.	0–2	
Kandidat na temelju podatkov iz obeh virov in predznanja odgovore ustrezno primerja, utemeljuje in oblikuje samostojne zaključke.	0–2	
SKUPNO ŠTEVILO TOČK PRI PISNEM DELU A		

PISNI DEL B – NARODNA ZGODOVINA

UMESTITEV ZGODOVINSKIH VIROV		
	Možne točke	Dosežene točke
Zgodovinski viri so ustrezno časovno in prostorsko umeščeni v temo oziroma zgodovinski okvir.	0–1	

PISNI ZGODOVINSKI VIRI		
	Možne točke	Dosežene točke
Kandidat iz pisnega vira razbere pomembne podatke in jih navede v odgovoru.	0–2	
Kandidat na temelju podatkov iz vira in predznanja odgovore ustrezno primerja, utemeljuje in oblikuje samostojne zaključke.	0–3	

DRUGI ZGODOVINSKI VIRI (ZEMLJEVID, SLIKA, GRAF, FILM, PLAKAT, KARIKATURA, FOTOGRAFIJA, UMETNIŠKA SLIKA, SKICA, STATISTIČNA RAZPREDELNICA ...) – mentor podčrta dva izbrana vira		
	Možne točke	Dosežene točke
Kandidat iz dveh dodatnih virov razbere pomembne podatke in jih navede v odgovoru.	0–2	
Kandidat na temelju podatkov iz obeh virov in predznanja odgovore ustrezno primerja, utemeljuje in oblikuje samostojne zaključke.	0–2	
SKUPNO ŠTEVILO TOČK PRI PISNEM DELU B		

STROKOVNA EKSURZIJA – DEL C

PRIPRAVA NA STROKOVNO EKSURZIJO – DEL C		
	Možne točke	Dosežene točke
Kandidat zbere ustrezne podatke in gradivo za predstavitev izbrane teme.	0–2	
Kandidat napiše ustrezen referat, ki je členjen v uvod s predstavitev teme, jedrni del s podrobno predstavitev vsebine teme ter zaključek z razlago izsledkov in novih spoznanj o temi; referat je ustrezno citiran in napisan v obsegu od 3 do 5 strani, lahko je vključeno tudi slikovno gradivo, a ne več kakor tri slike.	0–3	

DEJAVNOSTI NA STROKOVNI EKSURZIJI – DELU C		
	Možne točke	Dosežene točke
Kandidat ustrezno predstavi vsebino referata.	0–2	
Kandidat suvereno odgovarja na vprašanja mentorja o temi referata ter se vključuje v pogovor z mentorjem in sošolci o vsebini celotne strokovne ekskurzije – dela C; kandidat lahko napiše tudi ustrezno poročilo o strokovni ekskurziji – delu C, dolgo 1 do 2 strani (poročilo obsega v uvodu predstavitev teme, v jedrnem delu potek strokovne ekskurzije – dela C ter v zaključku nova spoznanja in vtise kandidata s strokovne ekskurzije – dela C); namesto poročila lahko kandidat reši delovni list, ki ga je glede na vsebino strokovne ekskurzije – dela C pripravil mentor.	0–3	
SKUPNO ŠTEVILO TOČK PRI STROKOVNI EKSURZIJI – DELU C		

Pisni del A	10 točk
Pisni del B	10 točk
Skupaj	20 točk

Ali:

Pisni del A	10 točk
Strokovna ekskurzija – del C	10 točk
Skupaj	20 točk

3.5 MERILA VREDNOTENJA

Deleži taksonomskih stopenj spoznavnih ciljev v odstotkih v posameznih delih izpita

Ravni zahtevnosti	Izpitna pola 1	Izpitna pola 2	Praktični del	Skupaj
Znanje Kandidat: <ul style="list-style-type: none"> – pozna dejstva, dogodke, pojave in podatke ter časovna, vzročna in prostorska zaporedja zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov; – zna dogajanje časovno in prostorsko opredeliti; – pozna temeljno zgodovinsko terminologijo in pojme.	20 %	20 %		40 %
Razumevanje in uporaba Kandidat: <ul style="list-style-type: none"> – opiše, pojasni oziroma razloži zgodovinske dogodke, pojme, pojave in procese; – razlikuje vzroke od povodov in posledic ter zna med vzroki za zgodovinske pojave poiskati bistvene; – izbere bistveno informacijo o nekem zgodovinskem dogodku, pojavu ali procesu; – natančno in pravilno uporabi ustrezne zgodovinske pojme in terminologijo pri pojasnjevanju dogodka, pojava ali procesa; – zna uporabiti statistične podatke, vire in ilustrativno gradivo pri utemeljevanju oziroma pojasnjevanju zgodovinskih dogajanj, pojavov in procesov.	15 %	15 %	10 %	40 %
Analiza, argumentacija, interpretacija, sinteza, vrednotenje Kandidat: <ul style="list-style-type: none"> – primerja dogodke, pojave ali procese ter ugotovi podobnosti in razlike; – primerja in kritično presodi raznovrstna sporočila o nekem dogodku, pojavu ...; – ugotovi soodvisnost različnih zgodovinskih dogodkov in pojavov; – argumentira oziroma interpretira podatke, informacije in raznovrstna sporočila ...; – obrazloži različne vire zgodovinskih informacij (zgodovinsko besedilo, vir, zemljevid, statistični podatek, slika ...) in oblikuje sklepe; – sintetizira in obrazloži celovitost dogajanja; – ovrednoti pomen dogodkov (npr. reform, programov, ukrepov ...).	5 %	5 %	10 %	20 %
SKUPAJ	40 %	40 %	20 %	100 %

4. IZPITNE VSEBINE

1. ZGODNJE VISOKE KULTURE

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Čas in prostor nastanka prvih zgodnjih kultur	<ul style="list-style-type: none"> – Ob zemljevidu opredeliti prostor in čas prvih zgodnjih kultur (civilizacij) ter navesti in pojasniti bistvene danosti za njihov nastanek na tem prostoru (domovina žita, prvo načrtno poljedelstvo in presežek v proizvodnji hrane, vremenske razmere)
Gospodarstvo zgodnjih visokih kultur	<ul style="list-style-type: none"> – Vzroki za nastanek irigacijskega poljedelstva v Mezopotamiji in Egiptu ter značilnosti namakalnega poljedelstva (irigacijska dela, tehnični pripomočki) – Kulturne rastline po civilizacijskih območjih, žito, povrtnine, druge rastline (papirus, bombaž, murva) in njihov pomen – Pomen irigacijskega poljedelstva za nastanek prvih civilizacij (na primeru sumerskih mestnih držav in Egipta) in oblikovanje državne organizacije – Primerjava glavnih značilnosti gospodarstva v Egiptu, Mezopotamiji, Feniciji, Palestini, Indiji in na Kitajskem (irigacijsko poljedelstvo, živinoreja, obrt, trgovina, pomorstvo, denarništvo)
Začetki državnega razvoja	<ul style="list-style-type: none"> – Ob odlomkih iz prvih zakonikov (Uramu, Hamurabi) razložiti značilnosti državne organizacije in političnih sistemov prvih visokih civilizacij – Razlike v državni organizaciji; sumerske mestne države; Egipt; glavne značilnosti despotske oblasti – (Ob zemljevidu) navesti primere širjenja ozemlja posameznih držav do nastanka prvih imperijev (Egipt, hetitska država, Asirija in Perzija) in pojasniti odnos posameznih držav do podjarmljenih ljudstev (Asirci, Perzijci)
Družbena zgradba in vsakdanje življenje	<ul style="list-style-type: none"> – Ob Egiptu prikazati značilnosti družbene zgradbe (ob slikovnem gradivu, zgodovinskih virih in besedilih prikazati značilnosti posameznih družbenih slojev) – Ob slikovnem gradivu, zgodovinskih virih in besedilih opisati podobe iz vsakdanjega življenja pripadnikov posameznih družbenih slojev
Začetki in razvoj pisave	<ul style="list-style-type: none"> – Vzroki za nastanek prve podobopisne pisave v sumerskih mestnih državah – Razvoj in značilnosti pisave po posameznih zgodnjih visokih kulturah (mezopotamske civilizacije, Egipt, Fenicija, Indija, Kitajska) – Pomen pisave za zgodovino
Drugi kulturni dosežki zgodnjih visokih kultur	<ul style="list-style-type: none"> – Dosežki v matematiki, astronomiji, medicini in tehniki po posameznih starih civilizacijah od Egipta, mezopotamskih držav in Indije do Kitajske

Verska misel zgodnjih civilizacij

- Tehnični dosežki in njihov pomen (kolo, voz, vodno kolo, vodni mlin, odkritje papirusa in papirja, predelava kovin, steklo itd.)
- Ob odlomkih iz zgodovinskih virov (Uramujev, Hamurabijev, heitski zakonik, deset božjih zapovedi) primerjati razvoj, značilnosti in pomen prava
- Navedba najpomembnejših dosežkov književnosti (pesmi, epi, verski spisi)
- Ob slikovnem gradivu ponazoriti največje umetnostne stvaritve iz slikarstva, kiparstva in gradbeništva
- Značilnosti in primerjava verovanja in verskih misli pripadnikov prvih visokih civilizacij (Egipt, Mezopotamija, Fenicija, Indija in Kitajska)
- Pomen judovskega monoteizma in Biblije

2. ANTIČNA KULTURNA TRADICIJA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Grški polis

- Politična razdrobljenost grškega sveta in vzroki zanjo: naravogeografski (ob zemljevidu), etnični, politični in gospodarski
- Grški polis kot središče političnega, gospodarskega, verskega, kulturnega, družbenega, vojaškega in upravnega življenja stare Grčije; težnje polisa po avtarkiji, avtonomiji, elevteriji
- Glavne značilnosti različnih oblik politične ureditve polisa (kraljevina, aristokracija, oligarhija, tiranija, demokracija)

Grki – začetniki demokracije

- Atenska pot k demokraciji: gospodarske in politične Solonove reforme, Pizistratova tiranija, Klitenove reforme
- Demokracija v Periklejevem času: glavne značilnosti, omejitve atenske demokracije; zlata doba Aten

Šparta

- Glavne značilnosti politične, vojaške in družbene ureditve v Šparti
- Špartanska vzgoja

Sodelovanje in rivalstvo med grškimi polisi

- Konstitutivni elementi grštva: skupni jezik, pisava, mitos, olimpijske igre, boj proti skupnemu sovražniku (Perzija)
- Kulturna enotnost in sodelovanje, skupna preročišča (Delfi)
- Pomen iger v Olimpiji
- Gospodarsko sodelovanje (trgovina)
- Politično sodelovanje (oblikovanje peloponeške, helenske in atiško-delske zveze)
- Vzroki za nasprotja med polisi, antagonizem med Atenami in Šparto (razlogi in posledice)

Grška kolonizacija in njen pomen

- Vzroki za kolonizacijo (gospodarski, politični in socialni)
- Smeri in območja kolonizacije (ob zemljevidu)
- Pomen kolonizacije za Grke
- Pomen in posledice kolonizacije za preostali svet
- Grški alfabet

Kulturno izročilo in njegov vpliv na poznejša obdobja

- Glavni dosežki grške filozofije/znanosti: ločitev od mita; glavni predstavniki grške filozofije: Sokrat (etika), Platon (ustanovitev Akademije; teorija o državi), Aristotel – vsestranski antični filozof, ki je postavil temelje logiki, teoriji književnosti in mnogim naravoslovnim znanostim, Zenon (stoicizem), Epikur
- Etične vrednote medicine (Hipokrat in Galen – ločitev znanosti od magije in praznoverja, nesebična pomoč vsem, poklicna molčečnost)
- Literarno ustvarjanje: epika (Homer: Iliada in Odiseja), lirika, dramatika (razvoj gledališča; Ajshil, Sofoklej), govorništvo (Demosten) – grška literarna tradicija zgled za vse druge evropske narode
- Grško zgodovino: Herodot – oče zgodovine, Tukidid (kritičen odnos do virov), Ksenofont, Plutarh
- Vloga Muzeja (Muzeion) v Aleksandriji – najpomembnejše kulturno središče antike; pomen helenizma
- Grški temelji za evropsko umetnost: arhitektura (dorski, jonski in korintski gradbeni slog), vazno slikarstvo, slikarstvo, kiparstvo (Poliklet, Miron, Fidija)

Rimska kulturna tradicija in vpliv na poznejši evropski razvoj:

Rimsko pravo

- Prvi pravni zapisi (Zakonik XII plošč) in zagotovitev pravic plemstvu/aristokratom in plebejcem; postopna izenačitev državljanov in plebejcev in patricijev; pravna določila, ki nadzorujejo oblast (omejitev mandata); Constitutio Antoniniana (podelitev državljanov vsem svobodno rojenim prebivalcem rimskega imperija); Justinijanov zakonik kot temelj za razvoj modernega prava

Rimsko kulturno izročilo in vpliv na poznejši evropski razvoj

- Literarno ustvarjanje, ki se večinoma zgleduje po grškem: epika (Vergilij), lirika (Katul, Horacij, Ovidij), dramatika (Plavt, Terencij), govorništvo (Cicero), avtobiografija (Avguštin); rimsko zgodovino: Julij Cezar, Livij, Tacit
- Julijanski koledar – prvi z znanstvenimi metodami utemeljeni koledar (leta 1582 so ga na pobudo papeža Gregorja XIII. preoblikovali – nastal je gregorijanski koledar)
- Romanizacija: vzroki, posledice in pomen romanizacije; obseg romanizacije; razširitev latinice

Arhitektura in infrastruktura naselij

- Etruščanski in grški vpliv
- Značilnosti rimskega gradbeništva in njegova uporabnost v vsakdanjem življenju (ceste, mostovi, vodovodi – akvedukti, kanalizacija, javna kopališča, arene, hipodromi); prepoznavni elementi rimske arhitekture (obok, lok, kupola) prevzeti v poznejši evropski arhitekturi
- Stensko slikarstvo, mozaična umetnost

Religija in mitologija

- Grški in rimski panteon (Zeus/Jupiter, Hera/Junona, Pozejdon/Neptun, Demetra/Cerera, Ares/Mars, Afrodita/Venera, Apolon, Artemida/Diana, Hefajst/Vulkan, Vesta, Hermes/Merkur, Atena/Minerva)

3. RIMSKO CESARSTVO IN ZAČETKI KRŠČANSTVA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Prehod iz republike v principat; cesar Avgust

- Oblikovanje II. triumvirata (obračun z nasprotniki/republikanci) in njegov razpad (boj za oblast med Oktavijanom in Antonijem)
- Oblikovanje principata – Oktavijan prvi v senatu; formalno je republika s svojimi institucijami ohranjena, dejansko že monarhija – pristojnosti senata in ljudske skupščine so močno zmanjšane, Oktavijan je vsakoletni konzul, ljudski tribun, imperator, vrhovni svečenik; ob tem ima še častne nazive Avgust/Augustus, Caesar, oče domovine; vladar si sam izbere naslednika, začetek čaščenja cesarjev

Avgustove reforme

- Značilnosti in pomen upravnih reform: poenotena in centralno vodena uprava, uradništvo je poleg vojske glavna cesarjeva opora pri vodenju države; cilji davčne reforme in popisa prebivalstva; reforma provinc; romanizacija: vzroki, posledice in pomen romanizacije; obseg romanizacije
- Organizacija reforme vojske: poklicna vojska, pretorijanci, pomožna vojska iz prebivalcev provinc; pravice veteranov in vloga vojske pri romanizaciji; posledice poznejše večje privrženosti vojske poveljnikom kakor državi; oborožitev; utrjevanje meja

Gospodarski razvoj in rimska družba

- Kmetijstvo kot temeljna gospodarska dejavnost, čeprav ves čas v krizi; začetki zakupništva oziroma kolonata
- Razcvet obrti in trgovine (Pax Romana; razvejeno cestno omrežje; svoboda gibanja; pravna varnost); najpomembnejše obrti in izmenjava trgovskih artiklov iz različnih delov države (ob zemljevidu)
- Položaj in življenje posameznih družbenih slojev: bogati in revni, naraščanje števila brezposelnih, različen položaj sužnjev
- Načini blažitve revščine: brezplačna delitev žita, prirejanje iger (panem et circenses)

Meje rimske države na vrhuncu moči

- Največji obseg cesarstva na koncu prvega in začetku drugega stoletja v času cesarja Trajana (ob zemljevidu); njegov naslednik Hadrijan ozemlje že krči, gradi limes; v času Marka Avrelija je rimski limes prvič prebit

Kriza cesarstva in poskusi izhoda iz nje, uvedba dominata

- Vzroki za vse večjo krizo (gospodarsko in politično), ki se kaže od konca 2. stoletja
- Cesar Karakala in njegov edikt (Constitutio Antoniniana)
- Dioklecijanovi poskusi odprave krize in njihova uspešnost: politično-upravne reforme (dominat, tetrahija, reforma vojske, tajna policija), gospodarske reforme (maksimiranje cen in mezd, reforma davčnega sistema, dednost obrti in kolonata)

Dokončni razpad cesarstva

- Nastanek nove prestolnice na Vzhodu (Konstantinopol)
- Ob smrti cesarja Teodozija leta 395 dokončna razdelitev rimskega cesarstva na dva dela (ob zemljevidu); Zahod kmalu propade (leta 476), močnejši Vzhod postane ena najpomembnejših srednjeveških držav; razlogi za večjo moč Vzhoda

Začetki krščanstva

- Naselitev Hebrejcev v deželi Kanaan v 2. tisočletju pr. Kr.; vzrok za preselitev dela judovskega prebivalstva v Egipt v 17. stoletju pr. Kr.
- Mojzesova vloga v izraelski zgodovini: Jahve, Bog Izraela, da Mojzesu na gori Sinaj deset zapovedi (dekalog); osebna odgovornost posameznika Jahveju, samemu sebi in bližnjemu
- Monoteizem
- Začetki krščanstva v Judeji: Judje pod rimsko okupacijo pričakujejo Mesija – Odrešenika

Širjenje krščanstva

- Vpliv gospodarskih, kulturnih in socialnih razmer na širjenje nove vere med posamezne sloje in dežele cesarstva (nauk sam, saj nova vera ne pozna rasnih, družbenih in intelektualnih pregrad, optimizem nove vere, solidarnost prvih kristjanov ...; dobro cestno omrežje omogoča hiter pretok idej; ni jezikovnih ovir ipd.); z apostolom Pavlom nov polet krščanstva, preraste judovske okvire in postane svetovna religija, tako rekoč protireligija cesarskemu kultu
- Biblija: glavni vir za preučevanje zgodovine Judov in nastanka krščanstva, hkrati pa sveta knjiga judovstva (Stara zaveza) in krščanstva; delitev na knjige Stare in Nove zaveze; prevodi Biblije (Septuaginta, Hieronimova Vulgata – podlaga za prevode v moderne jezike, Dalmatinov prevod)
- Poročila nekrščanskih avtorjev o zgodnjem krščanstvu (Jožef Flavij, Tacit, Plinij Mlajši, Svetonij)

Od preganjanja do državne religije

- Vzroki za preganjanje kristjanov kljub dokajšnji strpnosti Rimljanov do drugih religij; cesarjev božanski kult v nasprotju s krščansko religijo, zavračanje politeističnih obredov, nepoznavanje/predsodki do nove vere
- Preganjanje nove vere, najostreje pod Neronom, Decijem in Dioklecijanom

- Organizacija Cerkev: cerkvene občine, škofije, nadškofije, patriarhije (Rim, Konstantinopol, Aleksandrija, Antiohija, Jeruzalem – ob zemljevidu)
- Milanski edikt iz leta 313 cesarja Konstantina in njegov pomen (verska svoboda za kristjane, konec preganjanja; bogatenje Cerkev, prepletanje Cerkev in politike)
- Teodozijevo razglasitev krščanstva za državno vero leta 391 in njen pomen; bitka pri Frigidu leta 394 kot dokončna zmaga krščanstva v rimski državi
- Nastop prvih krivoverstev (arijanci)
- Utrditev krščanstva in razvoj meništv: razlogi zanj in posledice, prvi menihi in samostani v Egiptu; prvi samostan v Evropi – ustanovitelj sv. Benedikt na Monte Cassinu (leta 529 – istega leta da bizantinski cesar Justinijan zapre Akademijo v Atenah, zadnje pogansko filozofsko šolo, kar je tudi zmaga krščanstva)

4. SLOVENSKO OZEMLJE V RIMSKI IN ZGODNJI SREDNJEVEŠKI DOBI

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Rimsko obdobje

Postopno širjenje rimske oblasti v vzhodnoalpski in predalpski prostor

- Ob zemljevidu razložiti etnično podobo vzhodnoalpskega prostora pred prihodom Rimljanov (prva poimensko znana ljudstva in njihov prostor); noriško kraljestvo (obseg, trgovski stiki z Rimljani)
- Ustanovitev Aquileie – izhodišča širjenja rimskih gospodarskih in civilizacijskih tokov v Podonavje; postopno osvajanje ozemlja ilirskih in keltskih plemen – vrhunec za časa cesarja Avgusta
- Pomen današnjega slovenskega ozemlja za Rimljane: **vojaški** (izhodišče prodora v Podonavje; zavarovanje meje pred barbari), **gospodarski** (trgovina; kopenska povezava z drugimi območji Balkana)

Rimska upravna ureditev vzhodnoalpskega in predalpskega prostora

- Ob zemljevidu opredeliti razdelitev današnjega slovenskega etničnega prostora med tri velike rimske upravne enote (10. rimska regija – Venecija in Histrija, provinci Norik in Panonija)
- Mesta (civitates) – nižje upravne enote – obsegajo mestno jedro in podeželje (npr: Emona – do Trojan, Višnje Gore, kraških prehodov; Petoviona – Podravje; Celeia – porečje Savinje in Voglajne)
- Status rimskih mest (kolonija, municipij)

Gospodarski razvoj v rimskem obdobju

- Napredek v razvoju kmetijstva (uvedba pluga in dvoletnega kolobarjenja; nove kulturne rastline, vinska trta, oljka; izsuševanje močvirij)
- Napredek obrti (tehnične novosti – lončarsko vreteno, vodni mlin); najpomembnejše obrtne dejavnosti (lončarstvo, kamnoseštvo, rudarstvo); razvoj trgovine

Rimski kulturni vpliv

- Načrtna gradnja cest in razvoj cestnega omrežja (ob zemljevidu)
- Romanizacija in njeni nosilci (trgovci, vojaki, uradniki, italjski kolonisti)
- Verski vplivi – širjenje mitraizma in krščanstva; utrditev krščanstva z bitko pri Frigidu leta 394
- Arheološka dediščina – ostaline rimske civilizacije na Slovenskem (ob slikovnem gradivu)

Kriza rimskega imperija v pozni antiki je zajela tudi naše kraje

- Zunanja nevarnost (vpadi barbarskih ljudstev) in načrtna gradnja obrambnega sistema (limes med Julijskimi Alpami in Reškimi zalivom)
- Dokončna delitev imperija na dve polovici (leta 395); vključitev današnjega slovenskega ozemlja v zahodni rimski imperij pusti sledi v poznejšem razvoju (zahodni kulturni vpliv, latinica, katoliška vera)
- Vdori in pohodi različnih barbarskih ljudstev prek vzhodnoalpskega prostora proti Italiji (Huni, Vzhodni Goti, Langobardi, Slovani, Avari (Obri) – ob zemljevidu)
- Posledice vdorov: beg prebivalstva proti zahodu in v odročne kraje – nastanek višinskih naselij (gradcev), porušena so mnoga mesta (Emona; Celeia, Petoviona)

Zgodnji srednji vek

Naselitev Slovanov v Vzhodne Alpe

- Vzroki velikega preseljevanja ljudstev med 4. in 7. stoletjem (pohod Hunov, preobljudenost, ekstenzivno poljedelstvo, prepričanje o bogastvu rimskih pokrajin)
- Ob zemljevidu razložiti postopno naseljevanje Slovanov v vzhodnoalpski in predalpski prostor (čas, smeri, umik Langobardov iz Panonske nižine, vloga avarsko-slovanske povezave); redka in neenakomerna naselitev (pretežno že kultiviranih dolin)
- Okvirne meje slovanske naselitve do začetka 7. stoletja – stik s sosedi na severu, zahodu in v Istri (ob zemljevidu)
- Staroselci in priseljenci: propad rimskih urbanih naselij, pismenosti, krščanstvo se je (razen obmorskih mest) umaknilo slovanskim bogovom; rimski državni red zamenja plemenska ureditev; postopno sožitje staroselcev s Slovani

Samova plemenska zveza

- Upor proti Avarom, ustanovitev Samove plemenske zveze (čas in obseg, razpad)

Karantanija

- Karantanija, najstarejša zgodnjerednjeveška politična tvorba v Vzhodnih Alpah; družbena podoba Karantanije (rodovna zadruga, župa, župan, knez, prvaki, kosezi, patriarhalni sužnji); prvi poimensko znani knezi (Valuk, Borut, Gorazd, Hotimir); ustoličevanje karantanskih knezov in koroških vojvod

Povezava Karantanije z Bavarci in delna izguba samostojnosti

- Avarska nevarnost; posledice bavarske pomoči Karantaniji (bavarska in posredno frankovska vrhovna nadoblast; talci – jamstvo karantanske zvestobe; pokristjanjevanje)

- Karantanija do začetka 9. stoletja še samostojno odloča o notranjih zadevah (navznoter ohrani svojo plemensko ureditev, vladajo domači knezi, ki jih volijo sami, vendar s poprejšnjo privolitvijo Frankov)
- Širjenje krščanstva**
- Misijonarska dejavnost; Modestova vloga, centri širjenja krščanstva (Salzburg, Freising, Oglej), upori proti pokristjanjevanju
  - Oblikovanje cerkvene meje med Salzburgom in Oglejem leta 811 na Dravi
- Karniola**
- Ob zemljevidu okvirno opredeliti ozemlje slovanske kneževine Karniole, nastale na prehodu 8. v 9. stoletje
- Konec karantanske samostojnosti in združitve današnjega slovenskega etničnega prostora pod Franki**
- Razširitev frankovske oblasti konec 8. stoletja na predalpsko območje in v Panonsko nižino (uničenje države Avarov)
  - Protifrankovski upor L. Posavskega; pridružitve Karantancev in Karniolcev; konec samostojnosti (odstranitev domačih knezov, Karantanija izgubi avtonomijo, postane upravna enota frankovske države – grofija; frankovska vrhovna oblast se razširi na vse slovenske pokrajine; uvajanje zahodnoevropskega tipa fevdalizma in nastajanje zemljiških gospodstev)
- Spodnja Panonija**
- Ustanovitev frankovske mejne grofije Spodnje Panonije (Pribina, Kocelj); kolonizacija iz Vzhodnih Alp, Podonavja (Karantanci, Bavarci); Konstantinovo in Metodovo slovansko bogoslužje; zatrtje slovanskega bogoslužja v Spodnji Panoniji

5. SREDNJEVEŠKA MESTA IN PODEŽELJE

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Srednjeveška mesta

Čas nastanka srednjeveških mest in vzroki za njihovo nastajanje

- Čas nastajanja srednjeveških mest in opredelitev pojma »srednjeveško mesto«
- Navesti vzroke za upad poklicne trgovine po razpadu rimske države (preseljevanje ljudstev uniči mnoga mesta, nevzdrževanje cest, fevdalna razdrobljenost, naturalno gospodarstvo, avtarkija zemljiških gospodstev)
- Razlika med antično in srednjeveško mestno naselbino
- Vzroki za nastajanje mest (spremembe na podeželju; pomen križarskih vojn pri oživitvi prometa, trgovine in denarnega gospodarstva)
- Lokacije, na katerih so najpogosteje nastale srednjeveške mestne naselbine, vzroki za izbiro teh lokacij (obramba, ugoden položaj v trgovini)
- Vloga mestnega gospoda pri ustanavljanju trgov in mest
- Mestne pravice (svoboščine)
- Zunanja podoba mesta in njegova velikost

Gospodarstvo srednjeveških mest

- Poklicna obrt: delitev dela v obrtni delavnici; definicija ceha; vzroki za nastanek cehov, pozitivna in negativna vloga cehov
- Trgovina: tedenski in letni sejmi, trgovska območja v srednjem veku (baltiško oziroma severnomorsko, sredozemsko in Zahodnoevropsko, ob zemljevidu); zaščita domačih trgovcev; vloga trgovcev v srednjeveški družbi; ovire pri trgovanju (slabe in nevarne poti, ropanje, mitnine ...)
- Denar in denarno poslovanje (vloga Judov)
- Začetki zgodnjekapitalistične proizvodnje v 14. in 15. stoletju (manufaktura in založništvo)

Položaj meščanov in življenje v srednjeveškem mestu

- Poseben družbeni položaj meščanov, ki je nižji od plemstva in višji od kmečkega prebivalstva; posebne skupine mestnih prebivalcev, ki nimajo statusa meščana
- Opremljenost stanovanj in higienske razmere; razkošne obleke omejujejo predpisi po socialnih skupinah
- Življenjski vsakdanjik v mestu (delovni dan, pravila za življenje v skupnosti, prehrana)

Boj mest za samoupravo in posledice

- Opredelitev pojma »mestna samouprava«
- V prizadevanju za samoupravo so se mesta ponekod (npr. v Franciji) v boju z zemljiškim gospodom naslonila na vladarja in tako prispevala tudi k odpravi fevdalne razcepljenosti
- Ponekod (npr. rimsko-nemško cesarstvo) so se mesta povezala v mestne zveze
- Vzroki za nastanek samostojnih mestnih republik (Italija) in njihove značilnosti
- Izvajanje mestne samouprave; od mestnih komun do malega in velikega sveta; naloge mestnega sveta, mestnega sodnika; statut srednjeveških mest

Srednjeveško podeželje

Širjenje življenjskega prostora

- Opredelitev pojmov agrarna kolonizacija, vrste agrarne kolonizacije (zunanja, notranja, višinska, nižinska, organizirana in neorganizirana)
- Pogoji, ki so omogočili kolonizacijo, in načini pridobivanja nove kultivirane zemlje (krčenje gozdov, pustot, melioracija močvirij)
- Vloga in motivi zemljiškega gospoda pri izvajanju srednjeveške agrarne kolonizacije
- Pomen novega načina obdelave zemlje (na triletno kolobarjenje) in izboljšav poljedelskega orodja ter drugih pridobitev v kmetijstvu

Posledice agrarne kolonizacije

- Razširitev obdelovalne površine, spremenjena podoba pokrajine (nov tip vasi)
- Politične in etnične spremembe v Evropi (nemška vzhodna kolonizacija; etnične spremembe v Španiji po rekonkvisti); nemška kolonizacija na Slovenskem

- Ugodnejši položaj kolonistov izboljša položaj drugega kmečkega prebivalstva: opuščanje pridvornega gospodarstva in uvajanje kmetij (huba ali grunt); začasni in dedni zakup, uvajanje denarnih dajatev (urbarji, kmečka trgovina)
- Iz življenja kmeta v visokem srednjem veku; iz življenja zemljiškega gospoda**
  - Podložniške obremenitve (dajatve in tlaka); pristojnosti zemljiškega gospoda nad podložnimi kmeti
  - Kmetov vsakdanjik (bivalne razmere; prehrana, obzorje)
  - Značilnost srednjeveškega podeželja – gradovi (njihova obrambna vloga, so gospodarska, kulturna, upravna središča); vloga in položaj plemstva in duhovščine (različna struktura, različen položaj in vloga); viteštvo; prehrana plemstva
- Gospodarski prelom v 2. polovici 14. stoletja**
  - Velike epidemije kuge – »črne smrti« v 14. stoletju; demografske in družbene ter gospodarske posledice velikih epidemij »črne smrti«
  - Krepitev blagovno-denarnega gospodarstva; zemljiška posest ni več glavni vir preživljanja

6. SLOVENCİ V SREDNJEVEŠKEM RIMSKO-NEMŠKEM CESARSTVU

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Nastanek rimsko-nemškega cesarstva	<ul style="list-style-type: none"> – Obseg in čas nastanka rimsko-nemškega cesarstva (ob zemljevidu) – Naselitev Madžarov v Panonski nižini in njihovo ogrožanje srednje Evrope (zlasti nemško in karantansko ozemlje) – Nemški cesar Oton I. organizira protimadžarsko obrambo (sistem utrd in mejnih krajin mark; uvedba konjenice); pomen zmage na Leškem polju pri Augsburgu
Karantanija po letu 822 (po izgubi samostojnosti)	<ul style="list-style-type: none"> – Obrambni pas proti Madžarom in ustanovitev vojvodine »Velike Karantanije (leta 976)«, ki jo sestavlja več mejnih krajin (ob zemljevidu) – Uveljavitev zahodnega (frankovskega) tipa fevdalizma; izvor fevdalcev (frankovske in bavarske rodbine); podrejanje dotlej svobodnih kmetov v podložniški stan; prevlada zahodne Cerkve z latinskim bogoslužjem in cerkvenimi središči zunaj slovenskega etničnega prostora – Obred ustoličevanja dobi novo obliko in vsebino (vojvoda dobi deželo v fevd od nemškega vladarja) – Postopno uveljavljanje naprednejšega načina obdelave zemlje (ustalitev njiv, uvedba pluga in natriletnega kolobarjenja, huba postane temeljna kmečka gospodarska enota)
Od krajin v 10. stoletju do dežel v poznem srednjem veku	<ul style="list-style-type: none"> – Mejne krajine – izhodišče za razvoj posameznih ozemelj v tako imenovane zgodovinske dežele – Otokar II. Premysl izkoristi interregnum in združi ozemlje od Češke do Jadrana pod svojo oblastjo

Združitev slovenskega ozemlja pod Habsburžani, padec celjskih grofov

- Vzpon Habsburžanov: izvolitev Rudolfa Habsburškega leta 1273 za nemškega cesarja, konec brezvladja; utrditev rodbine Habsburžanov v boju z Otokarjem II. Premyslom na ozemlju Avstrije

Kolonizacija

- Združevanje večine slovenskega ozemlja pod Habsburžani od konca 13. stoletja do 15. stoletja, nastanek zgodovinskih dežel
- Tesna povezanost celjskih grofov z dinastijo Luksemburžanov, habsburških tekmecev na cesarskem prestolu; posledice za odnose med Celjskimi in Habsburžani (naziv državnih knezov, celjska kneževina, enakopravnost s Habsburžani)
- Okoliščine izumrtja Celjskih in habsburška polastitev njihovega ozemlja v mejah nemške države
- Kolonizacija (notranja in zunanja) in njene faze na slovenskem ozemlju od 10. do 15. stoletja
- Značilnosti poznejše (dodatne) kolonizacije
- Posledice kolonizacije: germanizacija, izguba slovenskega etničnega ozemlja, nastanek jezikovnih otokov, izoblikovanje narodnostne meje v 15. stoletju

Sestava prebivalstva na Slovenskem

- Sestava prebivalstva na Slovenskem: plemstvo, duhovščina, meščani, kmetje, Judje

Plemstvo in gradovi

- Gradovi: plemiška bivališča; upravna, sodna in gospodarska središča
- Povezava plemstva na deželni ravni, to je nastanek, delovanje in pomen deželnih stanov

Kmetje in vasi

- Raszlojenost kmečkega prebivalstva od uvedbe fevdalizma do 13. oziroma 14. stoletja in dajatve fevdalnemu gospodu
- Opuščanje sistema pridvornega gospodarstva in razdeljevanje zemljišč v kmetije (hube), uveljavljanje zakupov in izoblikovanje enotnega podložniškega stanu
- Vključevanje kmetov v nekmetijsko gospodarsko dogajanje: vzroki; lokalna in prehodna trgovina s kmečkimi presežki, tovorništvo in prevozništvo

Meščani in mesta

- Meščani – nova družbena skupina v fevdalni družbi, ki se je ločila od kmečke okolice
- Vzroki za nastanek mest in značilnosti v nastajanju mest v 13., 14. in 15. stoletju, razlike med tipoma mest, ki sta se razvila na Slovenskem (obalna, celinska mesta)
- Sloji mestnega prebivalstva in njihova gospodarska dejavnost
- Značilnosti mestne uprave oziroma samouprave na Slovenskem, mestni statut
- Razvoj rudarstva in fužinarstva v zvezi z mestnim gospodarstvom

Cerkvenoupravna organizacija

- Temeljna razdelitev slovenskega ozemlja po Dravi med oglejskim patriarhatom in salzburško nadškofijo; ustanovitev ljubljanske škofije
- Ustanavljanje in pomen samostanov, najstarejši meniški redovi na Slovenskem (kartuzijani, benediktinci, cistercijani, viteški redovi, minoriti, dominikanci); nastajanje rokopisnih zbirk v samostanih

7. EVROPA IN SVET NA PREHODU IZ SREDNJEGA V NOVI VEK

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Politične razmere v Zahodni in Srednji Evropi na prehodu iz srednjega v novi vek

- Prehod fevdalnih kraljestev v centralizirane monarhije na Zahodu: oblikovanje nove državne uprave, davčnega in pravosodnega sistema, stalne in najemniške vojske, razmerje med stanovni in vladarjem
- Vzpon meščanstva: njihova gospodarska (zgodnji kapitalizem) in politična vloga

Humanizem in renesansa

- Humanizem in renesansa v Italiji ter njun vpliv na širši evropski prostor
- Humanizem kot duhovno in znanstveno gibanje: novo pojmovanje sveta in družbe, ponovno odkrivanje antike, nove socialne in politične teorije; razvoj naravoslovnih znanosti (zlasti astronomije); preučevanje antičnih del, širjenje tiska, razvoj šolstva (univerze) itd.
- Središča kulturnega življenja (papeški dvor, knežje rezidence, univerze) in mecenstvo

Evropejci odkrivajo in osvajajo svet

- Geografsko obzorje evropskega človeka, znani in neznani svet (ob zemljevidu)
- Vzroki za čezmorska odkritja in danosti zanje (iskanje novih poti v Indijo, napredek geografskega znanja in pomorske tehnike, zavzemanje državnih vodstev za pomorsko odkrivanje in osvajanje, pomen orientalske trgovine za Evropo; turška zasedba Orienta prekine trgovske poti itd.)
- Portugalska in španska odkritja; najpomembnejši pomorščaki in njihova odkritja
- Novi zemljevid sveta in delitev monopola nad novoosvojenimi deželami med Španci in Portugalski

Amerika pred odkritji

- Območja, na katerih so se razvile kulture Aztekov in Inkov (ob zemljevidu)
- Značilnosti azteške kulture; verski obredi (množično žrtvovanje ljudi), poljedelstvo (plavajoči vrtovi), široko razvejeno trgovsko omrežje in sistem davčne uprave; pisava
- Značilnosti inkovske kulture; kmetijstvo (obdelovanje teras na pobočjih), upravna birokracija (sistem pokrajinskih prestolnic), cestno omrežje (povezava glavnih mest); pisava

Posledice evropskih posegov v čezmorske dežele

- Spopad civilizacij in uničevanje staroselskih kultur
- Nastajanje kolonij v Novem svetu; gospodarske spremembe (plantaže, farme, rudarstvo, mesta), etnične spremembe in evropeizacija

Posledice odkritij za Evropo

- Portugalske trgovske postojanke in kolonije (od afriških obal do Kitajskega morja), prevzem pomorske trgovine
- Porast svetovne trgovine (borza); prenos gospodarske in politične moči iz Sredozemlja na Atlantik
- Nova organizacija trgovine, prevlada blagovno-denarnega gospodarstva, nastop novih načinov proizvodnje, vključevanje podeželja v tržno gospodarstvo, priliv ameriškega zlata in padec vrednosti denarja

Reformacijska gibanja v katoliški Evropi

- Izmenjava kulturnih rastlin in domačih živali
- Obrazložitev pojma reformacija
- Politične in družbene razmere v Nemčiji za časa Karla V, razcepljenost na številne kneževine, šibka osrednja (cesarska) oblast in razmere v Cerkvi pred začetkom reformacije

Luteranstvo

- Kritika razmer v Cerkvi in nastop Martina Lutra
- Lutrov reformacijski razvoj od protesta zoper prodajo odpustkov do splošne revizije cerkvene ureditve
- Odnos cesarja in državnih stanov do luteranstva (Worms, Augsburg); zmaga deželnoknežje reformacije; cerkveni razkol

Kalvinizem, anglikanstvo, prekrščevalstvo

- Evangelijski nauk in radikalne zahteve po družbenih in političnih spremembah (Zwingli, Calvin)
- Značilnosti reformacije v Angliji in nastanek anglikanske Cerkve
- Reformacija med kmečkim prebivalstvom (različne verske sekte in njihove zahteve, prekrščevalci, štiftarji)

Razširjenost reformacije

- Razširjenost posameznih smeri reformacije (ob zemljevidu)

Protireformacija

- Tridentinski koncil in njegove smernice za notranjo obnovo katoliške Cerkve
- Ukrepi Cerkve za obnovo cerkvene enotnosti, utrditev discipline, odprava zlorab, obnovitev inkvizicije
- Vloga meniških redov, zlasti jezuitskega
- Navesti posledice protireformacije in verskih vojn (šentjernejska noč, opustošenja, velike človeške izgube, preseljevanje zaradi verskih razlogov, tridesetletna vojna) ter pojasniti določila westfalskega miru in nantskega edikta

Kmečki upori

- Vzroki za poslabšanje položaja kmetov v 16. stoletju (inflacija denarja, večanje fevdalnih dajatev, ponovno uvajanje naturalnih dajatev, nove obveznosti, povezane s turškimi vpadi ...)
- Vzroki za zaostritev razmerja med fevdalci in kmeti

- Nemška kmečka vojska in program upornih kmetov (12 kmečkih točk – ob viru)
- Razširjenost kmečkih uporov (ob zemljevidu)

8. TURŠKI VPADI, KMEČKI UPORI IN REFORMACIJA NA SLOVENSKEM

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Politična podoba slovenskih dežel v 16. stoletju	<ul style="list-style-type: none"> – Ob zemljevidu naštetih slovenske dežele pod habsburško oblastjo in pojasniti, kdaj in kako so Habsburžani razširili posest na večino slovenskega etničnega prostora – Pojasnitev pojma Notranja Avstrija – Pospešena germanizacija in ustalitev slovenske etnične meje v 15. stoletju (ob zemljevidu navesti ključne kraje severne in zahodne meje) – Ob zemljevidu opredeliti beneško in ogrsko posest na našem ozemlju – Oblikovanje deželnih stanov, njihova sestava in pristojnosti
Turški vpadi – ogrožanje slovenskega ozemlja	<ul style="list-style-type: none"> – Cilji, smeri in narava turških vpadov na Slovensko (ob zemljevidu) – Faze turških vpadov in njihove značilnosti – Vloga Habsburžanov v obrambi pred osmanskim prodiranjem v Srednjo Evropo – Obrambni sistem notranjeavstrijskih dežel; ustanovitev Vojne krajine (Hrvaška, Slavonija – ob zemljevidu); financiranje Vojne krajine in vključevanje kmeta podložnika v obrambo – Nastajanje mest v drugi polovici 15. stoletja zaradi obrambe pred Osmani
Posledice turških vpadov na naše ozemlje	<ul style="list-style-type: none"> – Povečani pritisk zemljiškega gospoda ter spremenjeni položaj kmečkega in mestnega prebivalstva; obrambni davek, povečana tlaka, lastna obramba (tabori); mesta gradijo od leta 1475 obzidja, izgubijo trg na vzhodu; naseljevanje uskokov na pustote (ob zemljevidu) – Demografske in etnične posledice turških vpadov (človeške izgube zaradi pomorov, ugrabljanja, migracij; povečani dotok beguncev in njihovo načrtno naseljevanje; opredelitev območja naseljevanja uskokov)
Kmečki upori Gospodarski položaj podeželja	<ul style="list-style-type: none"> – Nastajanje novih gospodarskih tokov gospostva; vedno večje premoženjske razlike; več novega, svobodnega prebivalstva (kajžarji) – Vzroki in organizacija kmečkih uporov; ob zemljevidu prikaz razširjenosti vseh velikih kmečkih uporov od koroškega do tolminskega – Programi posameznih uporov in razlike (od zahtev po stari pravdi do radikalnejših zahtev po reformah družbenega in političnega sistema)

Reformacija na Slovenskem

- Vzroki vojaških porazov in kaznovanje kmetov (uporniški davek)
- Širjenje humanističnih idej na Slovensko v 15. in 16. stoletju; nosilci novodobnih idej (študentje, zlasti univerza v Padovi, humanistični krožki) in najvidnejši predstavniki (Peter Vergerij, Peter Bonomo, Krištof Ravbar)
- Cerkevna uprava, duhovništvo in ustanovitev ljubljanske škofije
- Oznaka pojma reformacija
- Začetki reformacije pri nas; odnos deželnega kneza in stanov do protestantizma
- Bruška verska pacifikacija, pomen in posledice
- Reformacija med kmeti; nastajanje sekt (prekrščevalci, štiftarji)

Slovenska protestantska Cerkev

- Oblikovanje slovenske protestantske Cerkve
- Pomen reformacije za začetek in razvoj slovenskega knjižnega jezika in narodne identitete
- Prve slovenske tiskane knjige, avtorji in prevod Biblije; protestantska cerkvena organizacija in protestantsko šolstvo (Cerkvena ordnunga)

Protireformacija na Slovenskem

- Vzroki hitrega zloma reformacije na Slovenskem
- Verske komisije v boju za katoliško obnovo, vloga in pomen jezuitov
- Gospodarske in kulturne posledice po izgonu protestantov
- Ohranitev kalvinizma v Prekmurju (evangeličanska Cerkev)

9. RAZSVETLJENSTVO IN FRANCOŠKA REVOLUCIJA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Razsvetljenje

- Pomen razsvetljenskih idej: naravno pravo; naravne človekove pravice, svoboda mišljenja in vere, svoboda razpolaganja z lastnino; enakost pred zakonom, pravica do življenja
- Temeljne ideje F. A. Voltaira (naravne pravice, odprava privilegijev, odprava inkvizicije), C. de Montesquieuja (delitev oblasti) in J. J. Rousseauja (suverenost ljudstva)
- Pomen Enciklopedije (1751–1780) pri širjenju razsvetljenskih idej, uredniki (Diderot, d'Alambert)
- Znanost v dobi razsvetljenstva

Merkantilizem in fiziokratizem

- Vzroki in značilnosti merkantilistične gospodarske politike (pospeševanje razvoja trgovine in manufaktur, vpliv na gospodarski in šolski razvoj)

Razsvetljeni absolutizem

- Teorija razsvetljenih mislecev o pomenu zemlje (vir bogastva in ustvarjanje nove vrednosti) ter zahteve po izboljšanju položaja kmetov in kmetijske proizvodnje
- Razsvetljeni absolutizem, primerjava z absolutizmom (temeljne značilnosti: plačana vojska, uradništvo, zakoniki), navedba temeljnih razlik
- Primerjava »razsvetljenih sistemov« v Prusiji, Rusiji in Avstriji
- Temeljne reforme Marije Terezije in Jožefa II.: davčno-finančne, sodne, šolske, cerkvene in kmečke reforme

Razvojne prednosti Velike Britanije

- Kolonialni imperij Velike Britanije v 18. stoletju; pomen kolonialne trgovine; tehnični napredek – začetek industrijske revolucije (temeljni izumi); izboljšave v prometu

Francija pred revolucijo

- Posledice nenehnih vojn in razsipnosti dvora za razkošno življenje (izčrpanost, revščina, naraščanje nezadovoljstva in zahteve po odpravi privilegijev)
- Upadanje kraljeve moči in ugleda v 18. stoletju, razsvetljenska kritika absolutizma, finančna kriza, poskusi reform, šibkost meščanstva, privrženci in nasprotniki reform

Potek revolucije 1789–1791

- Zasedanje generalnih stanov in razglasitev narodne skupščine ter simbolni pomen zasedbe Bastilje
- Sklepi nočne seje narodne skupščine (s 4. na 5. avgust)
- Deklaracija o pravicah človeka in državljana
- Vloga reformno/razsvetljensko usmerjenega plemstva in meščanstva v prevratu leta 1789; kmetje in revolucija
- Ustava leta 1791

Radikalizacija leta 1792

- Vojna Francije z Evropo; nacija v nevarnosti; avgust–september: zmaga francoske vojske, oboroženo ljudstvo, prvo nasilje in razglasitev republike

Republika 1792–1794

- Jakobinci – privrženci republike: socialno zaledje in reforme; usmrnitev kralja
- Nadaljevanje vojne z Evropo
- Zaostrovanje odnosa med revolucijo, podeželjem in Cerkvijo, montanjarski udar leta 1793; revolucionarno nasilje 1793/94, poskusi nacionalizacije, novi revolucionarni kult, vojaški uspehi in termidor

Termidor 1794/99

- Termidor – vrnitev revolucije na začetek, k programu leta 1789
- Direktorij – nadaljevanje finančne in gospodarske krize, z njo pa politične neuravnoteženosti
- Razvoj dogodkov do Napoleonovega vzpona na oblast

Pogled na Francijo v letu 1800 in po njem

- Resnične spremembe z revolucijo (nova gesla, novi govor, odprava fevdalizma, enakost pred zakonom, Code Napoleon); toda: moč nekdanje aristokracije za časa Napoleona spet raste, moč meščanstva je še šibka, Francija zaostaja v industrializaciji; revolucija v družbenogospodarskem pogledu še ne prinese globljih sprememb

10. INDUSTRIALIZACIJA V 19. STOLETJU

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Začetki moderne industrije v Angliji

- Obrazložitev pojma industrijska revolucija
- Glavni gospodarsko-socialni in politični vzroki za nastanek industrije v Angliji
- Temeljne značilnosti tehniške revolucije, nastanek tekstilne industrije, izum parnega stroja, tehnični napredek v premo-govništvu in železarstvu, nastanek in vloga železnice

Vpliv industrializacije na gospodarske in družbene razmere na evropski celini

- Koncentracija in centralizacija industrijske proizvodnje: nastajanje velikih industrijskih mest, širjenje železniškega omrežja v Evropi
- Rast industrijske proizvodnje v prvi polovici 19. stoletja
- Posledice industrializacije za kmetijstvo
- Industrializacija in vzpon meščanstva: nastajanje bogatega in vplivnega sloja industrijskih podjetnikov, trgovcev in bankirjev, vloga malih obrtnikov
- Delovne in življenjske razmere zgodnjeindustrijskega delavstva: nizke mezde in dolg delovni dan, težko telesno delo in nehygiena, otroška in ženska delovna sila in posledice, slabe stanovanjske in zdravstvene razmere

Značilnosti in najpomembnejše pridobitve druge znanstveno-tehnične revolucije

- Nova vloga naravoslovnih znanosti pri tehničnem napredku v drugi polovici 19. stoletja
- Vloga novih energetskih virov, ki močno pospešijo industrijsko proizvodnjo in transport: stroji z notranjim izgorevanjem v industriji in razvoj avtomobilizma, elektrifikacija pogona in razsvetljave z elektromotorjem, žarnico in sredstvi za prenos električne energije
- Odkrivanje sveta mikrobov in velik napredek medicine

Delniška organiziranost kapitala ter gospodarske in politične posledice množične industrializacije v drugi polovici 19. stoletja

- Povezovanje kapitala v velike industrijske, trgovske in bančne delniške družbe; gospodarska in politična gibanja delniškega kapitala na nacionalnem trgu, zahteve po širših trgih, oblikovanje evropskega in svetovnega trga
- Upad angleške industrijske rasti ob koncu 19. stoletja in vzroki za pospešeno gospodarsko napredovanje Nemčije in ZDA
- Gospodarski in politični vzroki teženj po kolonialni nadvladi industrijskih držav nad zaostalimi državami zunaj Evrope
- Vzroki svetovnih migracijskih tokov
- Delovne in življenjske razmere delavstva v evropskih industrijskih državah: posledice dela ob stroju, delovni čas, mezda in življenjske potrebe, pomen sindikalne in politične organiziranosti delavstva, položaj ženske, boj za splošno volilno pravico in za socialno-zdravstveno zaščito delavstva

11. OD ZDRUŽITVE ITALIJE IN NEMČIJE DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Italijansko nacionalno gibanje v prvi polovici 19. stoletja	<ul style="list-style-type: none"> – Različne zamisli o združitvi in osvoboditvi Italije v prvi polovici 19. stoletja: zahteve karbonarjev in odnos oblasti do liberalnih idej – Vloga G. Mazzinija; risorgimento – politično in socialno gibanje; Mlada Italija; Piemont – hegemon italijanskega združevanja; protiavstrijska usmerjenost; vzroki za poraz gibanja (brez bitk)
Združitev Italije v drugi polovici 19. stoletja (brez opisovanja bitk)	<ul style="list-style-type: none"> – Piemont kot kohezivna sila združevalnega gibanja; Cavourjeva vloga v gospodarstvu in zunanji politiki Piemonta; Garibaldijeva vloga pri italijanskem združevanju – Italijanski politični uspehi v vojni z Avstrijo leta 1859 in leta 1866 ter v prusko-francoski vojni leta 1870, združevanje ozemelj (z vojno, s plebiscitom)
Nemško nacionalno vprašanje v letu 1848	<ul style="list-style-type: none"> – Revolucionarno leto 1848 v Nemški zvezi in nemško nacionalno vprašanje (frankfurtski parlament; nasprotujoča koncepta nemške združitve – velikonemški in malonemški načrt) – Odnos pruskega kralja do frankfurtskega parlamenta; zadušitev revolucije in obnovitev Nemške zveze
Združevanje Nemčije 1864–1871 (brez opisa bitk)	<ul style="list-style-type: none"> – Nasprotovanje med Avstrijo in Prusijo za prevlado v nemškem svetu; prednost Prusije pri združevanju (močna industrija, avstrijski poraz v Italiji leta 1859; naklonjenost intelektualcev in društev malonemškemu programu) – Bismarckova vloga pri združevanju Nemčije in njegova spretnost v zunanji politiki (zlasti v izničenju francoskega in avstrijskega nasprotovanja nemški združitvi) – Pruski politični uspehi leta 1866 (razpustitev Nemške zveze, Avstrija izgubi svoj vpliv v nemških deželah, združitev severnega dela Nemčije); vojna odškodnina – Vzroki za prusko-francosko vojno – Pruski politični uspehi 1870/71 (združitev celotnega nemškega ozemlja; vključitev Alzacije in Lorene; razglasitev cesarstva); francosko plačilo vojne odškodnine prispeva k nemškemu gospodarskemu vzponu – Posledice vojne in njihov vpliv na prihodnje odnose med državama in novo oblikovanje zvez vodilnih evropskih držav
Spremenjeno razmerje sil v Evropi in težnje novih držav po kolonijah	<ul style="list-style-type: none"> – Nemčija po združitvi postane najmočnejša država na evropski celini (hitra industrializacija, razvoj mornarice – tekmovanje z Veliko Britanijo, do tedaj nesporno gospodarico svetovnih morij) – Germanizacija (Alzacije, Lorene, zahodne Poljske ...) in težnje po povečevanju »svete nemške zemlje« – Nemško in avstro-ogrsko širjenje vpliva na Balkan (Drang nach Osten und Süden, Adria Brücke), boj za kolonije; bagdadska železnica (križanje interesov z Rusijo in Veliko Britanijo)

Evropa pred prvo svetovno vojno

- Iredenta (Italia irredenta); ozemeljske težnje iredente po končani združitvi Italije (Trst, Trentino, Istra, Dalmacija)
- Nemške in italijanske kolonije v Afriki (ob zemljevidu)
- Razdeljenost Evrope po berlinskem kongresu na dva tabora; zbliževanje Nemčije, Avstro-Ogrske in Italije ter nastanek trojne zveze; zbliževanje Francije, Rusije in Velike Britanije ter nastanek antante
- Krizna žarišča pred prvo svetovno vojno (aneksijska kriza, maroški krizi, balkanski vojni)

Prva svetovna vojna

- Sarajevski atentat, avstro-ogrski ultimatum Srbiji in izbruh vojne; aktiviranje zavezniških taborov
- Po propadu hitre vojne (Blitzkrieg), konflikt se spremeni v pozicijsko vojno (opis načina bojevanja; moderno uničevalno orožje je v nasprotju s staro strategijo bojevanja, to pa povzroča veliko izgub)
- Življenje na fronti in med civilisti; pomanjkanje moške delovne sile, ženske prevzamejo breme dela v tovarnah in drugih gospodarskih panogah (ob virih in slikovnem gradivu)
- Navesti glavna bojišča in bitke v prvi svetovni vojni: zahodna fronta, vzhodna fronta in po letu 1915 tudi soška fronta
- Podpis londonskega tajnega sporazuma in vstop Italije v vojno na stran antantnih sil (obljubljena ozemlja Italiji)
- Preobrat leta 1917; ZDA vstopijo v vojno na stran antante (vzroki in posledice ameriškega ukrepanja)
- December 1917; po oktobrski revoluciji, zmaga boljševikov, Rusija izstopi iz vojne in podpiše mir v Brest Litovsku z Nemčijo in Avstro-Ogrsko (marec 1918)
- Konec vojne, poraz centralnih sil in kapitulacija Turčije, Avstro-Ogrske in Nemčije

12. SLOVENC V HABSBUŠKI MONARHIJI V PRVI POLOVICI 19. STOLETJA

Ključne teme

Razsvetljenske reforme in slovenske dežele v drugi polovici 18. stoletja in v začetku 19. stoletja

Razčlenitev tematike

- Opredelitev pojmov »razsvetljenstvo« in »razsvetljeni absolutizem«; Marija Terezija in Jožef II.
- Razsvetljenske reforme: kmetijska reforma, šolska reforma, cerkvena reforma, upravna reforma, vojaška reforma; spremembe na teh področjih in posledice zgoraj omenjenih reform
- Pomen razsvetljenskih reform za razvoj mest in meščanstva na Slovenskem (s poudarkom na Trstu)
- Začetek nacionalnega preporoda na Slovenskem, vzroki za začetek preporoda, nastajanje preroditeljskih krožkov in glavni člani slovenskega narodnega prebujenja (Pohlin, Zois, Linhart, Vodnik, Japelj, Kumerdej in drugi): njihova glavna dela in pomen za nadaljnji narodni razvoj

Ilirske province

- Ob zemljevidu določiti obseg Ilirskih provinc in pojasniti, zakaj so jih francoske oblasti ustanovile
- Reforme francoskih oblasti (kmetijske, gospodarske, šolske in upravne)
- Pomen Ilirskih provinc za razvoj slovenskega narodnega gibanja

Ponovno pod avstrijsko oblastjo

- Opredeliti pojem »predmarčna doba«
- Ob zemljevidu določiti ozemeljske spremembe, ki jih je dunajski kongres prinesel habsburški monarhiji; Avstriji so vrnjena nekatera ozemlja, nekaterim se mora odpovedati, nekatera pa dobi na novo
- Evropske velesile postavijo na dunajskem kongresu izhodišča za ohranitev »starega reda«
- Prizadevanje habsburške monarhije za ohranitev »starega reda« doma in v tujini: Metternichov absolutizem, cenzura, vohuni, sveta aliansa in njeni kongresi (poudarek na kongresu v Ljubljani) ter vojaško posredovanje

Gospodarstvo in družba slovenskih dežel v predmarčni dobi

- Začetki industrializacije na Slovenskem (uvajanje prvih parnih strojev v tovarne, prvi parniki v Trstu, gradnja in vloga južne železnice)
- Ob podatkih primerjava gospodarske razvitosti slovenskih dežel z drugimi deželami habsburške monarhije in teh z razvitimi državami po svetu
- Prevladujoča gospodarska nauka, ki sta vplivala na razvoj gospodarstva na Slovenskem, sta še vedno fiziokratizem (kmetijska proizvodnja) in merkantilizem (nekmetijska proizvodnja)
- Prvi slovenski industrialci (Kozler, Terpinc, Kalister) in nastajanje prvih večjih obratov na Slovenskem (papirnica, cukrarna, tekstilni obrati)
- Razvoj premogovništva
- Družbene posledice gospodarskega razvoja na Slovenskem

Narodno gibanje v predmarčni dobi

- Ob zemljevidu analizirati etnično in versko raznovrstnost habsburške monarhije
- Delo in pomen Bleiweisovega in Prešernovega kroga za slovensko narodno gibanje, položaj slovenskega jezika v predmarčni dobi
- Nastop ilirizma (panslavizem), vzroki za nastanek gibanja, privrženci in nasprotniki
- Razvoj šolstva (Slomšek), abecedna vojna in začetek izhajanja Kmetijskih in rokodelskih novic

Revolucionarno leto 1848 v habsburški monarhiji

- Vzroki za revolucijo leta 1848 na Dunaju ter dosežki revolucionarnega leta za Avstrijo (odprava absolutizma, volitve, državni zbor, ustavni razvoj) in fevdalizma (odlok o zemljiški odvezi)
- Cilji in težnje avstrijskih Slovanov v odnosu do habsburške monarhije (vseslovanski kongres v Pragi, avstroslavizem)

Leto 1848 in Slovenci

- Prizadevanja Nemcev po združitvi v enotno državo (frankfurtski parlament, velikonemški in malonemški program) in odnos Slovencev do združitve Nemčije
- Odziv slovenskega meščanstva na Dunaju na revolucionarno dogajanje in odziv slovenskega kmetstva, njihovo pričakovanje in zahteve
- Značilnosti in pomen največjega dosežka slovenskega narodnega gibanja v letu 1848, programa Zedinjene Slovenije, glavni pobudniki (Majar) in organizatorji (peticijsko gibanje)
- Zakon o zemljiški odvezi, spremembe, ki jih je prinesel zakon, in posledice
- Nastanek novih časopisov, nastanek slovenske zastave

Neoabsolutizem in Slovenci

- Bachove reforme in njihov pomen
- Vpliv neoabsolutizma na razvoj slovenskega narodnega gibanja
- Največji dosežki slovenskega narodnega gibanja v času neoabsolutizma (delo škofa Antona Martina Slomška, zemljevid slovenske dežele Petra Kozlerja in Društvo sv. Mohorja) in njegov pomen za nadaljnji narodni razvoj

13. SLOVENCİ V AVSTRO-OGRSKI

Ključne teme

Začetek ustavne dobe in vzroki za uvedbo dualizma v habsburški monarhiji

Organiziranost slovenskega narodnopolitičnega gibanja v 60. letih: od čitalnic k taborom

Razčlenitev tematike

- Notranji vzroki za padec absolutizma
- Vojaški poraz s Piemontom (leta 1859) in obnovitev ustavnega življenja v habsburški monarhiji, oktobrska diploma in februarški patent
- Nov avstrijski neuspeh v Italiji, poraz v vojni s Prusijo in posledice te vojne za habsburško državo
- Dualizem in decembrska ustava, preoblikovanje države v avstrijski in ogrski del, kateri narodi so vključeni v avstrijski, kateri pa v ogrski del imperija (ob zemljevidu)
- Odnos Slovencev do dualizma, posledice nove ureditve
- Deželna razcepljenost Slovencev, upravna organiziranost dežel (deželni zbor, glavna mesta dežel)
- Čitalniško gibanje: nastanek, razvoj in pomen gibanja: dobre in slabe strani gibanja
- Nastanek novih slovenskih društev v tem času; Južni sokol, dramatično društvo, Slovenska matica, njihov način delovanja in prispevek k nacionalni emancipaciji
- Taborsko gibanje: glavne značilnosti slovenske politike v dobi taborskega gibanja: organizacijske odlike množičnega gibanja, glavne politične programske točke, politična vloga kmečkih množic na taborih, vzroki za prenehanje gibanja
- Uspehi in neuspehi slovenskega političnega tabora na volitvah leta 1861 in leta 1867

Slovenska družba v drugi polovici 19. stoletja

- Oblikovanje mladoslovenskega in staroslovenskega političnega tabora, glasila, glavne ideje, različni pogledi in predstavniki obeh taborov
- Raznarodovalni pritiski na različnih področjih v tem času: šolstvo; različen položaj slovenščine v šolstvu po deželah, utrakvistične šole, Schulverein in podobne organizacije, ustanovitev Družbe sv. Cirila in Metoda; kupovanje slovenske zemlje (Südmark) in obramba pred njimi; narodni domovi; posamezni nacionalni problemi prerastejo v fizične spopade
- Vloga in pomen duhovščine na oblikovanje slovenske družbe v tem času
- Izoblikovanje nove generacije slovenskih intelektualcev, znanstvenikov in kulturnih delavcev (Jožef Stefan, Ipavci, Zofka Kveder, Jakob Aljaž, Ivan Cankar)

Prodiranje modernega kapitalizma na Slovensko in gospodarsko-socialne posledice v drugi polovici 19. stoletja

- Nastajanje večjih industrijskih obratov na Slovenskem, (KID; TPD; PEKO), propadanje nekaterih starih panog (fužinarstvo) in nastop novih
- Graditev železnic in gospodarsko-socialne posledice: domači in tuji kapital na Slovenskem, počasna industrializacija naših dežel v primerjavi z drugimi po Evropi
- Oblikovanje in vloga slovenskih hranilnic, industrijsko blago na slovenskem trgu in posledice

Kriza slovenskega kmetijstva in izseljevanje

- Vzroki zaostajanja slovenskega kmetijstva: fiziokratska kmetijska tehnika in razdrobljenost zemljišč, tržna nekonkurenčnost, propadanje podeželske obrti, agrarna prenaseljenost, proletarizacija in izseljevanje v mesta ali v tujino
- Kriza slovenskega kmetijstva in zadružništvo, organiziranost (Krek)
- Izseljevanje: vzroki, glavni emigrantski tokovi in posledice, skrb za izseljence

Slovenska društva, nastanek in delovanje slovenskih političnih strank

- Politični tabori in nastanek slogaštva; oblikovanje slovenskih političnih strank
- Volilno zaledje in politični program katoliške narodne stranke in narodne napredne stranke, vloga slovenskega krščanskega socializma; volilni temelj JSDS in njen politični program
- Jugoslovanska ideja (trializem SLS, jugoslovanski nacionalni program JSDS; Cankar in njegov pogled na rešitev jugoslovanskega vprašanja, program preporodovcev)

14. BOLJŠEVIZEM, FAŠIZEM, NACIZEM

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Boljševiki in oktobrska revolucija 1917

- Gospodarske, socialne in politične razmere v Rusiji pred prvo svetovno vojno
- Razcep ruske socialdemokratske stranke in delovanje boljševiške stranke pred prvo svetovno vojno; odnosi z menjševiki in eseri (socialni revolucionarji)
- Vzroki za februarско revolucijo (padec carizma, ukrepi začasne vlade, dvovladje); Lenin in zahteve boljševikov
- Vrnitev Lenina, aprilske teze (ob viru); zaostrovanje odnosov med reformo in med revolucijo (med februarjem in oktobrom); vzroki zaostrovanja razmer po februarški revoluciji
- Oktobrska revolucija 1917 – boljševiki prevzamejo oblast, pomen odlokov o miru in zemlji in deklaracije o pravicah narodov
- Umik Rusije iz vojne in državljanska vojna (protirevolucija in obračun z nasprotniki, zunanja intervencija, začetki totalitarizma, zatiranje individualnosti in svobode, vojni komunizem)

Sovjetska zveza med obema vojnama

- Nova ekonomska politika (NEP) v začetku 20. let kot odgovor na katastrofalni gospodarski položaj v državi
- Boj za oblast po Leninovi smrti in vzpon J. V. D. Stalina
- Razvoj petletnih gospodarskih načrtov (petletk) in visoka cena zanje
- Gospodarsko in politično nasilje v 30. letih, kult osebnosti, stalinizem
- Znotrajpartijski obračuni, čistke in montirani sodni procesi, stalinistični procesi
- Vloga Sovjetske zveze v mednarodnem delavskem gibanju v času med obema vojnama

Fašizem v Italiji

- Gospodarski in politični položaj Italije po prvi svetovni vojni – nezadovoljstvo z mirovnimi pogodbami, gospodarska kriza, slabe socialne razmere
- Vzpon B. Mussolinija
- Socialne in politične predstave fašizma – gospodarska in socialna politika
- Notranja politika fašistov v Italiji, odnos do Cerkev med obema vojnama (gospodarski vzpon, a tudi zatiranje drugače mislečih in manjšin)
- Zunanja politika fašistične Italije in spogledovanje z Nemčijo v 30. letih (odnos do Jugoslavije, zaščitništvo nad Avstrijo, protektorat nad Albanijo, zasedba Etiopije, os Rim–Berlin, antikominternski pakt, aspiracije po Grčiji)
- Pariška mirovna konferenca in versajska mirovna pogodba (krivda za vojno, ozemeljske izgube, vojna odškodnina, demilitarizacija, omejitve v vojski, ustanovitev Društva narodov)

Nemčija po prvi svetovni vojni

- Gospodarski padec, socialna vrenja in revolucija ob koncu prve svetovne vojne (Spartakova zveza, krvavi nemiri v Berlinu in na Bavarskem)
- Weimarska republika ter vzroki za njeno krizo in propad
- Nastanek Hitlerjeve NSDAP in njen politični program (Mein Kampf)
- Svetovna gospodarska kriza pomaga k političnemu vzponu A. Hitlerja

Nemčija v 30. letih

- Politični program nemških nacistov in njihova notranja politika (preganjanje Židov in drugače mislečih, konec ustavnega življenja in demokracije)
- Krepitev nemškega militarizma, ključne poteze zunanje politike; ekspanzionizem in popuščanje Zahoda (Münchenski sporazum)
- Povezovanje Nemčije in Italije ter zavezništvo s Sovjetsko zvezo (Pakt Ribbentrop-Molotov s posledicami za Evropo)

Japonska in fašizem po azijsko

- Vzpon gospodarstva in militarizma na Japonskem po prvi svetovni vojni

- Japonska zunanja politika v tridesetih letih ter povezovanje z Nemčijo in Italijo

Zaton totalitarnih gibanj

- Porast protifašističnih gibanj pred drugo svetovno vojno (politika kominterne, španska državljanska vojna, socialisti in demokratična opozicija)
- Politični zlom fašizma in nacizma med drugo svetovno vojno, neonacizem in neofašizem v sodobni Evropi

15. SLOVENCİ V PRVI JUGOSLOVANSKI DRŽAVI

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Odločitev Slovencev za jugoslovansko državo

- Državotvorna politika Slovencev med prvo svetovno vojno (majniška deklaracija in Jugoslovanski klub, krfška deklaracija in Jugoslovanski odbor)
- Država Slovencev, Hrvatov in Srbov (njen nastanek, značilnosti, vzroki za njen kratki obstoj)
- Neuspeli konfederativni koncept o združitvi Države SHS in Kraljevine Srbije

Združitev v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev

- Različni interesi jugoslovanskih narodov ob združevanju
- Način združitve v Kraljevino SHS in vloga Srbije (ob zemljevidu)
- Položaj in vloga slovenske narodne oziroma deželne vlade v letih 1918–1921

Boj Slovencev za meje

- Italijansko prodiranje z Zahoda leta 1918 in razlogi za to
- Boj za Štajersko ter vloga generala Maistra in prostovoljcev za severno mejo (ob zemljevidu)
- Boji za Koroško v letu 1918/19 (Malgaj, Lavrič) in razlogi za neuspeh

Določanje meja na pariški mirovni konferenci

- Določitev meja na Štajerskem in v Prekmurju
- Koroški plebiscit (ob zemljevidu); vzroki za neuspeh Slovencev
- Različni predlogi razmejitve med Kraljevino SHS in Italijo, rapalska meja in rimski sporazum (zemljevid)
- Posledice mirovnih in meddržavnih pogodb za slovensko etnično ozemlje

Slovenci v novi državi do diktature kralja Aleksandra (20. leta)

- Volitve leta 1920
- Vidovdanska ustava in upravno-politična razdelitev slovenskega ozemlja po letu 1921
- Glavni tabori na Slovenskem in njihovi politični cilji
- Slovenija v novem gospodarskem prostoru; prednosti (nov trg, surovine ...) in slabosti (zaostajanje kmetijstva, problem prodaje kmetijskih pridelkov ...)
- Socialni položaj Slovencev v 20. letih (delavski nemiri, socialne stiske ...)

Slovenci po diktaturi kralja Aleksandra v 30. letih

- Uvedba diktature kralja Aleksandra, politične in upravne posledice za Slovence (prepoved političnih strank in ukrepi proti vodilnim politikom)
- Odziv slovenskih strank po uvedbi diktature (npr. punktacija SLS)
- Gospodarska kriza v kraljevini, vpliv na gospodarstvo ter na socialni in gmotni položaj slovenskega človeka (izseljevanje, zadolževanje ...)
- Gospodarski položaj in sestava kapitala na Slovenskem konec 30. let

Kulturni in znanstveni tokovi

- Nevarnost nove vojne in odziv slovenske politike
- Šolstvo in splošnokulturni dvig slovenskega človeka v času med obema vojnama
- Ustanovitev ljubljanske univerze in njena vloga za razvoj slovenske narodne zavesti, nastanek novih kulturnih in znanstvenih ustanov

Položaj slovenskih narodnih manjšin

- Slovenci v Italiji in njihov težki gospodarski in politični položaj
- Narodnoobrambna organiziranost Slovencev in njihov odnos do matice (TIGR)
- Oblike fašističnega nasilja nad Slovenci v 30. letih
- Slovenci v prvi avstrijski republiki, prevlada Nemcev in nemščine
- Nacistični pritisk na Slovence po letu 1938
- Porabje in položaj porabskih Slovencev na Madžarskem v času med obema vojnama

16. SLOVENCİ MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Začetek vojne na slovenskih tleh	<ul style="list-style-type: none"> – Začetek okupacije in razkosanje Dravske banovine; nemški, italijanski in madžarski okupacijski sistem – Narodni svet in politika tradicionalnih strank; ustanovitev Protiimperialistične fronte
Narodnoosvobodilni odpor, Osvobodilna fronta in politika komunistov	<ul style="list-style-type: none"> – Začetki oborožene vstaje po nemškem napadu na SZ in odziv okupatorjev, temeljne točke OF, komunistično zaostrovanje odnosa z meščanskimi strankami – Volja in pripravljenost nemajhnega dela slovenskega prebivalstva na odpor; okupatorsko nasilje
Oborožene podtalne organizacije meščanskega tabora, program meščanskih strank, razdeljenost katoliške duhovščine in Cerkve	<ul style="list-style-type: none"> – Politika čakanja v meščanskem taboru in odnos do OF; program obnovitve Jugoslavije in zveza z begunsko vlado v Londonu – Nastanek podtalnih organizacij meščanskega tabora (legije in četniško gibanje); razlike v položaju duhovščine na nemških okupacijskih območjih, v Ljubljanski pokrajini in Julijski krajini
Razmah osvobodilnega gibanja in začetek državljanske vojne	<ul style="list-style-type: none"> – Oblikovanje »osvobojenega ozemlja« in organizacija odporiške oblasti v Ljubljanski pokrajini – Razvoj narodnoosvobodilnega gibanja drugod na slovenskem ozemlju; odziv okupatorja – Komunistične likvidacije; vaške straže, vzroki in začetki aktivne kolaboracije; neuspešni poskusi sprave in pomiritve
Dolomitska izjava in utrditev komunističnega vodstva	<ul style="list-style-type: none"> – Razvoj odnosov v Osvobodilni fronti, komunistična podreditev zaveznikov in dolomitska izjava
Kapitulacija Italije in njene posledice	<ul style="list-style-type: none"> – Kapitulacija Italije; nadaljnji razmah NOG – Nemška ofenziva in zasedba celotnega slovenskega ozemlja – Ljubljanska pokrajina in nastanek domobranstva
Odnos do jugoslovanskega osvobodilnega gibanja	<ul style="list-style-type: none"> – Vojaška, politična in strankarska komunistična povezanost slovenskega in jugoslovanskega partizanskega gibanja – Slovenske zahteve po pravici do samoodločbe na zasedanju AVNOJ v Jajcu leta 1943 – Postopna centralizacija partizanske vojske in gibanja
Razširitev NOG na vse slovensko ozemlje v letih 1943–1945	<ul style="list-style-type: none"> – Razvoj NOG v letih 1943–1945; partizansko šolstvo, zdravstvo in kultura – Razvoj »ljudske oblasti« in postopni komunistični »prevzem oblasti« v letih 1944–1945

Zaostritev odnosov med meščanskimi podtalnimi organizacijami in Rupnikovim vodstvom ter mednarodno priznanje NOG

- Rast opozicije proti Rupniku v Ljubljanski pokrajini in nemško-domobranski nastop proti anglofilom v tradicionalnih strankah (internacije že jeseni 1944)
- Narodni odbor; zavezniške misije in zavezniško priznanje NOG; prekomorci in komunistične obljube (vlada Tito-Šubašić)

Sklepne operacije v Sloveniji in konec vojne

- Sklepne vojaške operacije na slovenskem ozemlju in tragični bratomorni domobranksko-partizanski spopadi
- Osvoboditev in dokončni komunistični vzpon na oblast

Bilanca vojne, odpora in državljanskega spopada

- Tragične posledice ideološke nestrpnosti in nesposobnosti oblikovanja enotnega programa odpora v vojnih razmerah
- Pomen priključitve Primorske

17. ODPORNIŠKA GIBANJA MED DRUGO SVETOVNO VOJNO IN KOLABORACIJA

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Okupacijski sistemi

- Meje zasedene Evrope v letu 1942/43 (ob zemljevidu)
- Različnost nemških okupacijskih sistemov na zasedenih ozemljih (npr. v Franciji, na Poljskem) in nemška politika v državah z neko stopnjo avtonomnosti (vichyska Francija, Norveška)

Vzpostavljanje novega evropskega reda in življenjskega prostora za Nemce

- Značilnosti nemške demografske politike (prizadevanje za razmnoževanje čiste arijske rase in za njeno popolno prevlado)
- Posledice takšne politike za nearijske narode, zlasti za Žide (holokavst), Rome in Slovane
- Raznovrstne oblike nasilja nad domačim prebivalstvom: koncentracijska taborišča, raznarodovalni ukrepi, prisilna mobilizacija v nemško vojsko itd.; gospodarsko izkoriščanje zasedenih ozemelj in prisilno delo

Odzivi prebivalstva na zasedbo; kolaboracija

- Ključni vzroki za njen nastanek in njene oblike (ideološki, eksistenčni, težnje po ohranitvi ali prevzemu oblasti, predvojne delitve in nasprotja v posameznih deželah itd.; gospodarska, politična in vojaška kolaboracija)
- Različne oblike kolaboracije v vichyski Franciji (Pétain), na Norveškem (Quisling – sinonim za kolaboranta in narodnega izdajalca) in NDH (Pavelić)
- Vprašanje meje mednarodnopravne in moralno še dopustne kolaboracije; obračuni s kolaboracionalisti ob koncu vojne in po njej

Odporniška gibanja in njihovi cilji

- Vzroki za nastanek odpora
- Temeljni cilj je izgon okupatorja in osvoboditev domovine
- Politika emigrantskih vlad zasedenih držav (npr. Poljske, Grčije, Norveške) in njim vdanih odporniških gibanj ter organizacija za njihovo vrnitev in obnovo prejšnjega političnega sistema

Oblike odpora

- Cilji levo usmerjenih političnih skupin, zlasti komunističnih partij, v odporiških gibanjih za revolucionarne spremembe (npr. v Franciji, Italiji, Grčiji, na Poljskem, Kitajskem in v Jugoslaviji)

Organiziranost odporiških gibanj in odnos antifašistične koalicije do njih

- Pasivne in aktivne oblike odpora (od sabotaž, stavk, obveščevalne in propagandne dejavnosti itd. do oboroženih partizanskih skupin, celo vojsk, sposobnih voditi vojaške operacije večjega obsega)
- Vloga različnih antifašističnih skupin pri organiziranju in usmerjanju odporiških gibanj ter odnosi med njimi
- Njeno (drugačno) pojmovanje odporiških gibanj
- Pomen atlantske izjave za porast odporiških gibanj in oblike pomoči antifašistične koalicije tem gibanjem
- Vloga in pomoč raznovrstnih protiokupatorskih dejavnosti odporiških gibanj k zmagi antifašistične koalicije
- Vplivanje velikih sil antifašistične koalicije in posledice njihovih dogovorov (Teheran, leta 1943, Moskva, leta 1943; Jalta in Potsdam, leta 1945; delitev interesnih sfer, vprašanje meja, poveljna ureditev sveta) za odporiška gibanja

Značilnosti najmočnejših odporiških gibanj

Italija

- Začetki odporiškega gibanja in oboroženega odpora (po Mussolinijevem padcu oziroma kapitulaciji Italije); njegova politična neenotnost in vojaška razcepljenost odporiškega gibanja
- Odporiško gibanje med zavezniškim osvobajanjem Italije; vzrok za razoroževanje partizanskih enot; razmah osvobodilnega gibanja v severni Italiji in dosežki

Poljska

- Delitev odporiškega gibanja med Armio krajowo pod vodstvom poljske emigrantske vlade in Armio ludowo pod vplivom SZ in poljskih komunistov
- Vzroki za napetosti med odporiškima skupinama (različni cilji odporiškega gibanja, revolucionarni ukrepi poljskih komunistov); tragedija varšavske vstaje

Francija

- Razvoj odporiškega gibanja v domovini in vloga različnih politično usmerjenih odporiških skupin oziroma organizacija v njem; vloga de Gaulla v odporiškem gibanju ter pri politični in vojaški združitvi odporiških skupin
- Vloga odporiškega gibanja med zavezniškim izkrcanjem v Normandiji in osvobajanje Francije

18. NAMESTO ZAVEZNIŠTVA HLADNA VOJNA

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Oblikovanje protifašistične koalicije, dogovarjanje med zavezniki	<ul style="list-style-type: none"> – Protifašistična koalicija in njen pomen za oblikovanje vojnih ciljev ter pogled na povojno ureditev sveta – Pristop SZ in dokončno oblikovanje protifašistične koalicije ter vključitev temeljnih točk Atlantske listine v deklaracijo Združenih narodov – Vsebine in najpomembnejši sklepi konferenc: Teheran (november–december 1943); Jalta (februar 1945) in Potsdam (julij–avgust 1945)
Politika sodelovanja in dogovarjanja med zavezniki ter stopnjevanje medsebojnega nezaupanja; bipolarnost – nova značilnost sveta	<ul style="list-style-type: none"> – Značilnosti temeljnega neskladja med zavezniki: druga oziroma zahodna fronta, poljsko vprašanje, usoda Nemčije in Japonske, sovjetske meje na zahodu – Novi geopolitični položaj na svetu po drugi svetovni vojni in po kapitulaciji sil osi (ob zemljevidu) – Ohladitev medvojnega prijateljstva in sodelovanja med zavezniki po Hitlerjevem porazu ter vnovična ideološka sovražnost – Evropa se mora posloviti od nekdanje vodilne vloge v svetovni politiki – Najmočnejši državi iz protifašistične koalicije – SZ in ZDA – se razvijeta v svetovni velesili (supersili) – Vpliv obeh držav na svetovnopolitične dogodke: nastanek bipolarnosti
Hladna vojna ima korenine v drugi svetovni vojni	<ul style="list-style-type: none"> – Hladna vojna – povojna značilnost sveta – Notranja sprtost protifašistične koalicije, izguba skupnega sovražnika, ideološki strah pred komunizmom, politična in vojaška razdeljenost sveta so vplivali na začetek hladne vojne
Značilnosti hladne vojne	<ul style="list-style-type: none"> – Nenehna konfrontacija namesto sodelovanja, železna zavesa od Baltika do Trsta – Trumanova doktrina je politika ustavljanja sovjetskih teženj po prevladi in obkoljevanje SZ; Marshallov načrt kot pomoč za gospodarsko oslabele, k Zahodu naravnano Evropo – Ustanovitev zahodne vojaške zveze NATO – Gospodarsko povezovanje na Zahodu: EGS – Protikomunistično razpoloženje na Zahodu: »lov na čarovnice« v ZDA oziroma McCarthyjevo obdobje je notranji odsev hladne vojne; CIA in KGB – Ustanovitev informacijskega biroja KP, hermetično zapiranje meja zaradi obrambe Vzhoda pred kvarnimi vplivi Zahoda – Učvrstitev političnega sistema, ki je krepil vodilno vlogo SZ na Vzhodu (občasno demokratično prizadevanje v vzhodnem bloku zatrto z orožjem: NDR leta 1953, Poljska leta 1956, Madžarska leta 1956, Češkoslovaška leta 1968)

Odprava nekaterih kriznih žarišč v Evropi in po svetu

- Gospodarsko povezovanje na Vzhodu: SEV, ustanovitev vzhodne vojaške zveze (Varšavski sporazum)
- Oboroževalna tekma: od atomske bombe do osvajanja vesolja
- Medsebojno nezaupanje hromi pripravljenost na mednarodno sporazumevanje, ker si bloka nista prizadevala za urejanje vprašanj s pogajanjem
- Lokalna vojna žarišča pri konfrontaciji supersil: Bližnji vzhod, Koreja, Indokina, Kuba
- Glavna žarišča hladne vojne v Evropi: nemško vprašanje, avstrijsko vprašanje, tržaško vprašanje
- Hladna vojna ima planetarno naravo
- Londonski memorandum in rešitev tržaškega vprašanja
- Nastanek dveh nemških držav (leta 1949) ter razdelitev in zaplet z nemškim glavnim mestom Berlinom
- Rešitev avstrijskega vprašanja (leta 1955) s podpisom avstrijske državne pogodbe
- »Začasna« odprava kriznih žarišč v Vietnamu (leta 1954), Koreji (leta 1953/54) in na Bližnjem vzhodu (leta 1956)
- Začetki gibanja neuvrščenih z bandunško konferenco (leta 1955) in njegov vpliv na bipolarnost sveta

19. SLOVENCİ V PRVIH DVEH DESETLETJIH PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Slovenija ob koncu vojne

- Povojni sistem oblasti: prve povojne volitve in zmaga Ljudske fronte (OF); razglasitev republike in sprejetje ustave, ki je bila zelo podobna sovjetski
- Nasilen zunajsodni obračun s političnimi, vojnimi in drugimi nasprotniki; sodni procesi in postopno odstranjevanje političnih nasprotnikov in medvojnih zaveznikov
- Položaj katoliške Cerkve

Agrarna reforma, nacionalizacija

- Načrti za obnovo Slovenije po vojni
- Agrarna reforma in kolonizacija kot prvi gospodarsko-politični ukrep nove oblasti; zamude in neuveljavljanje kolektivizacije (po sovjetskem modelu); obvezni odkup; posledice agrarne reforme; razpad sistema zadružništva
- Nacionalizacija (zakoni o nacionalizaciji v letih 1946, 1948 in 1958) in problemi, ki so pri tem nastali

Obnova in razvoj industrije na Slovenskem ter plansko gospodarstvo

- Obnova gospodarstva v prvih povojnih letih; UNRRA; industrializacija in elektrifikacija
- Mladinske delovne brigade in udarniško delo
- Slovenski industrijski načrti (prva petletka); prvi nesporazumi z Beogradom; upočasnjevanje slovenskega razvoja in pomoč drugim republikam
- Slabosti naglega in enostranskega industrijskega razvoja

Življenje v času administrativnega socializma

- Pojasniti pojem administrativni socializem
- Nizek družbeni standard; primerjava življenjske ravni s predvojno

Boj za meje

- Osvoboditev etničnega ozemlja in spor z zavezniki; vloga zahodnih zaveznikov in razmejitev Julijske krajine na cono A in cono B
- Pariška mirovna konferenca; vprašanje naše severne in zahodne meje; ustanovitev Svobodnega tržaškega ozemlja ter njegova razdelitev na cono A in cono B
- »Tržaška kriza« in zaostritev spora med Jugoslavijo in Italijo; rešitev tržaške krize – podpis Londonskega memoranduma
- Položaj slovenske manjšine v Italiji, Avstriji (7. člen avstrijske državne pogodbe) in na Madžarskem

Informbirojevski spor

- Jugoslovanska zunanja politika do leta 1948
- Ustanovitev Informacijskega biroja; Stalinov pritisk in zaostritev spora s Sovjetsko zvezo
- Gospodarske in politične posledice informbirojevskega spora
- Obračun z »informbirojevci«

Začetki samoupravnega socializma in politične spremembe

- Uvedba sistema socialističnega samoupravljanja
- Uvajanje delavskih svetov in njihova vloga
- Formalna ločitev države in partije
- Spremembe v zunanji politični usmeritvi Jugoslavije po informbirojevskem sporu (iskanje novih zavezništev, Zahod, tretji svet, politika neuvrščenosti)
- Urejevanje odnosov s Sovjetsko zvezo
- Postopno odpiranje državnih meja in spremembe položaja prebivalstva

Gospodarske spremembe na Slovenskem v 50. in 60. letih

- Prve spremembe z odpravo bonov in živilskih kart ter uvedba prostega nakupa proizvodov
- Naraščanje industrijske proizvodnje v 50. in 60. letih
- Dvig življenjske ravni v primerjavi s prvim povojnim obdobjem (novi proizvodi za široko porabo: gospodinjski stroji, avtomobili, boljša stanovanjska opremljenost; širša dostopnost kulturnih dobrin – radio, TV, mreža knjižnic)
- Spremembe v kmetijstvu (konec prisilne kolektivizacije; sprostitev trgovine s kmetijskimi proizvodi in povečevanje proizvodnje; vzroki za omejitve velikosti kmetije na 10 ha)
- Cilji gospodarske reforme leta 1965

Partijski liberalizem

- Pojasniti pojem »partijski liberalizem«
- Značilnosti in posebnosti vlade Staneta Kavčiča
- Konec partijskega liberalizma

20. MIROVNA GIBANJA IN ORGANIZACIJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ključne teme	Razčlenitev tematike
Jaltska in potsdamska konferenca ter mirovna prizadevanja po drugi svetovni vojni	<ul style="list-style-type: none"> – Posledice druge svetovne vojne in nov odnos do miru – Mirovno prizadevanje na političnih konferencah, ki so oblikovale svet po drugi svetovni vojni (jaltska in potsdamska konferenca, pariška mirovna konferenca itd.) – Oblikovanje mirovnih gibanj; kdo so njihovi nosilci in kakšni so njihovi cilji
Nič več vojne, a tudi ne miru	<ul style="list-style-type: none"> – Poglobljanje napetosti med prejšnjimi zavezniki v vojni; bipolarnost – porok za mir ali pot v konflikt – Hladna vojna ogroža svetovni mir; oboroževalna tekma med Vzhodom in Zahodom, nastajanje vojaških in gospodarskih zvez, ideološki prepadi – Zaostrovanje napetosti ob reševanju nemškega vprašanja (nastanek dveh Nemčij, berlinska kriza, berlinski zid), avstrijskega vprašanja (avstrijska državna pogodba) in tržaškega vprašanja (oblikovanje STO, Londonski memorandum)
Organizacija združenih narodov	<ul style="list-style-type: none"> – Cilji ustanovitve mednarodne svetovne organizacije in njen pomen – Organi in delovanje OZN (Generalna skupščina, Varnostni svet, Sekretariat in posebne organizacije) – Splošna deklaracija o človekovih pravicah (leta 1948) – ZN v rokah velikih sil (posredovanje v korejski vojni, krizi na Bližnjem vzhodu itd.) – Dejavnost posebnih organizacij OZN v mirovnem prizadevanju (UNESCO in UNICEF)
Gibanje neuvrščenih	<ul style="list-style-type: none"> – Tretji svet in neuvrščenost kot iskanje alternativne poti med blokoma – Konference gibanja neuvrščenih v šestdesetih letih – Temeljna načela gibanja neuvrščenih – Vloga in mesto Jugoslavije v gibanju neuvrščenih
Množična gibanja v podporo miru	<ul style="list-style-type: none"> – Mirovno prizadevanje različnih držav v 60. letih – Protesti mladih v ZDA zaradi vpletenosti v vietnamsko vojno – Nemirne ameriške in evropske univerze; rast intelektualne študentske opozicije; leto 1968 v Evropi in ZDA (študentski nemiri, »otroci cvetja«) – Rock kot upor mlade generacije proti obstoječemu stanju
Politika popuščanja napetosti	<ul style="list-style-type: none"> – Razorožitveno prizadevanje; podpis sporazumov o razoroževanju SALT 1 (leta 1972) in SALT 2 (leta 1979) – Konferenca o evropski varnosti in sodelovanju; sklepna listina helsinške konference (1975) – Zmanjševanje jedrskega oboroževanja in vse večje grožnje zastarele jedrske tehnologije

Boj proti rasizmu, skrajnemu nacionalizmu in drugim razlikam med ljudmi

- Protesti proti rasni nestrpnosti; rasizem v ZDA – vprašanje dejanske enakopravnosti črncev in Indijancev; delovanje Martina Luthra - Kinga
- Protesti proti neonacizmu, nestrpnost do tujcev in priseljencev itd.
- Prizadevanje za dejansko emancipacijo žensk (tretji svet)
- Terorizem kot vladavina nasilja vse od francoske revolucije (različne oblike terorizma)
- Teoretične osnove terorizma (Auguste Blanqui, Mihail Bakunin)
- Anarhizem, bombni napadi, atentati na znane osebnosti in druge oblike nasilja, ki naj bi sprožili revolucijo in (ali) razpad držav v 19. stoletju
- Terorizem in boj za nacionalne pravice (IRA, ETA) ter boj proti kolonializmu v 20. stoletju
- Desne in leve ter nacionalistične teroristične skupine v 20. stoletju (Rdeče brigade v Italiji, Baader Meinhof v Nemčiji, različne arabske skupine (atentat na olimpijskih igrah v Münchnu), maoisti v državah tretjega sveta)
- Moderni terorizem 21. stoletja v imenu vere in »boja civilizacij« (npr. Al Kaida), finančna in logistična podpora terorističnim skupinam
- Oblike boja proti terorizmu
- Državni terorizem

Terorizem

21. KONEC HLADNE VOJNE, PADEC KOMUNIZMA IN EVROPSKE INTEGRACIJE

Ključne teme

Razčlenitev tematike

Nova hladna vojna v osemdesetih letih in njen konec leta 1989

- Politika popuščanja napetosti v sedemdesetih letih
- Novo zaostrovanje v času ameriškega predsednika Ronalda Reagana
- Oboroževalna tekma, »vojna zvezd«
- Neuspešen sestanek Gorbačov–Reagan o razoroževanju na Islandiji (oktober 1986), naslednja dva sestanka v Moskvi in Washingtonu prineseta nekaj uspeha (ratifikacija sporazuma o razoroževanju raket srednjega dosega)
- Srečanje Georgea Busha in Gorbačova konec leta 1989 na Malti, ki nakaže konec hladne vojne
- Politične in gospodarske značilnosti Sovjetske zveze v obdobju pred Mihailom Gorbačovom
- Vojna v Afganistanu, njen konec, umik sovjetskih čet
- Od leta 1987 vladanje Mihaila Gorbačova (glasnost, perestrojka)

Politika glasnosti in perestrojke v Sovjetski zvezi

Spremembe v vzhodnoevropskih državah

- Leta 1989 se začne padec komunističnih režimov:
  - Poljska (Gdansk, ustanovitev Solidarnosti), Madžarska (uvredba večstrankarskega sistema februarja 1989, odprtje meja z Avstrijo, množični pobegi državljanov NDR prek Madžarske na zahod), Bolgarija (miren odhod Todorja Živkova), v Romuniji konec leta 1989 krvava revolucija (obsodba in usmrnitev voditelja Nicolaeja Ceausescuja in njegove žene)
  - Češkoslovaška (t. i. žametna revolucija in leta 1993 miren razpad na dve državi)
- Vloga Vatikana in papeža Janeza Pavla II. pri padcu komunizma

Padec berlinskega zidu in združitev Nemčije

- Množične demonstracije v NDR, menjava vodstev, pogovori z opozicijo, zahteve po odprtju mejnih prehodov
- Padec berlinskega zidu (novembra 1989 odprtje prehodov v Berlinu, množično prehajanje prebivalcev iz NDR v ZRN, v poznejših tednih in mesecih podrtje zidu v celoti)
- Združitev obeh Nemčij (oktobra 1990)
- Socialne in politične posledice konca komunizma (tranzicija)

Azija in preostali svet

- Neuspešen upor na Kitajskem in pokol na Trgu nebeškega miru (junij 1989)
- Ostanke komunizma v svetu (Kuba, Severna Koreja)
- Ekonomski in politični problemi nerazvitega sveta

Razpad Sovjetske zveze

- Osamosvojitev baltskih držav
- Uzakonitev večstrankarskega sistema (jeseni 1990)
- Neuspešen poskus državnega udara proti Mihailu Gorbačovu, vzpon Borisa Jelcina
- Razpad Sovjetske zveze konec leta 1991, nastanek novih držav (ob zemljevidu)
- Razpad varšavske zveze

Evropske integracije

- Evropsko povezovanje pred letom 1992
- Maastrichtski sporazum (decembra 1992) o Evropski uniji kot ekonomski in politični skupnosti
- Pridružitve novih članic (Avstrije, Finske in Švedske) leta 1995
- Uvedba enotne valute evro (1999), Schengenski sporazum
- Razširitev EU 2004 (ob zemljevidu), nadaljnje širjenje, vprašanje ustavne ureditve
- Širitev Nata (ob zemljevidu)
- Institucije, delovanje in problemi EU
- Regijsko povezovanje

22. DEMOKRATIZACIJA IN OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE

Ključne teme

Jugoslavija in Slovenija od Titove smrti do leta 1988

Razčlenitev tematike

- Ustava 1974 in različni pogledi nanjo
- Smrt Josipa Broza – Tita in vprašanje nasledstva
- Gospodarska kriza in administrativni ukrepi (omejitve nakupa bencina in življenjskih artiklov, boni, plačilo za prehod meje)
- Kosovska kriza, Miloševićev vzpon v Srbiji, začetek srbsko-slovenskega konflikta in nato Memorandum srbske akademije znanosti in umetnosti z velikosrbskim programom (1986)
- V Sloveniji naraščanje kritičnosti do slovenskih in jugoslovanskih oblasti (skupna programska jedra)
- Alternativna kultura (punk, Neue Slowenische Kunst Laibach in druge skupine)
- Nastanek in razvoj mirovnih, ekoloških in drugih civilno-družbenih gibanj, vloga tiska pri demokratizaciji (Mladina), vloga ZSMS
- Kulturna opozicija (Nova revija, Društvo pisateljev)
- Reformistična usmeritev Zveze komunistov Slovenije pod vodstvom Milana Kučana
- Neposredna izvolitev dr. Janeza Drnovška za člana predsedstva SFRJ
- Javne razprave o nacionalnem položaju Slovenije
- 57. številka Nove revije s prispevki za slovenski nacionalni program in zahtevami po demokratizaciji (februar 1987)
- Ustavne razprave, amandmaji k jugoslovanski ustavi leta 1988, nastanek ustavne alternative v Sloveniji, nato ustavni amandmaji k slovenski ustavi (septembra 1989)
- Prelomno leto 1988:
  - Konflikt JLA-Slovenija, načrti JLA za uvedbo izrednih razmer, aretacija in proces proti četverici
  - Odbor za varstvo človekovih pravic, množično nacionalno gibanje v Sloveniji
  - Nastanek prvih zvez (predhodnic strank)
  - Majniška deklaracija in Temeljna listina
- Nastanek Demosa (Jože Pučnik)
- Zveze postanejo stranke, prav tako družbenopolitične organizacije
- Odhod slovenskih predstavnikov s 14. kongresa ZKJ in s tem konec le-te
- Dogovor o volitvah, programi strank
- Prve večstrankarske volitve po drugi svetovni vojni
- Zmaga Demosa (skupščina France Bučar, vlada Alojz Peterle); predsedstvo (Milan Kučan)
- Dogovor o plebiscitu (december 1990) in njegova izvedba

»Slovenska pomlad«

Prve večstrankarske volitve in začetek parlamentarizma

Osamosvojitve in mednarodno priznanje Slovenije, razpad Jugoslavije, vstop Slovenije v EU

- Slabšanje gospodarskih razmer, reformni program Anteja Markovića za ohranitev Jugoslavije
- Neuspešni dogovori o konfederativni ureditvi, pogledi posameznih narodov na prihodnost Jugoslavije
- Slovenske priprave na osamosvojitve
- Razglasitev osamosvojitve
- Poseg JLA, obramba Slovenije
- Poseg Evropske skupnosti, pogajanja v Zagrebu in na Brionih
- Brionska deklaracija
- Neuspešna haška mirovna konferenca (odločitev Badinterjeve komisije o Jugoslaviji)
- Nadaljevanje vojne na Hrvaškem, nato pa v Bosni in Hercegovini in na Kosovu, odločitev Črne gore za samostojnost, dokončni razpad Jugoslavije (ob zemljevidu)
- Nova državna ureditev Slovenije (ustava, organi oblasti, državni simboli in prazniki)
- Mednarodno priznanje Slovenije
- Vstop Slovenije v OZN, EU in NATO
- Socialne, gospodarske in politične posledice osamosvojitve (tranzicija, denacionalizacija)

5. KANDIDATI S POSEBNIMI POTREBAMI

Zakon o maturi v 4. členu določa, da kandidati opravljajo maturo pod enakimi pogoji. Kandidatom s posebnimi potrebami, ki so bili usmerjeni v izobraževalne programe z odločbo o usmeritvi, v utemeljenih primerih pa tudi drugim kandidatom (poškodba, bolezen), se lahko glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oziroma motnje prilagodi način opravljanja mature in način ocenjevanja znanja.

Možne so naslednje prilagoditve:

1. opravljanje mature v dveh delih, v dveh zaporednih rokih;
2. podaljšanje časa opravljanja maturitetnega izpita (tudi odmorov, možno je več krajših odmorov);
3. prilagojena oblika izpitnega gradiva (npr. Braillova pisava, povečava, kjer je prevod vprašanj nemogoč, zapis izpitnega gradiva na disketi ...);
4. poseben prostor;
5. prilagojena delovna površina (dodatna osvetlitev, možnost dviga ...);
6. uporaba posebnih pripomočkov (Braillov pisalni stroj, ustrezna pisala, folije za pozitivno risanje ...);
7. izpit s pomočnikom (npr. pomočnik bralec ali pisar);
8. uporaba računalnika;
9. prirejeni ustni izpit in izpit slušnega razumevanja (oprostitev, branje z ustnic, prevajanje v znakovni jezik);
10. prilagoditev opravljanja praktičnega dela maturitetnega izpita (npr. prilagoditev opravljanja seminarske naloge, vaj);
11. prilagojen način ocenjevanja (npr. napake, ki so posledica kandidatove motnje, se ne upoštevajo, pri ocenjevanju zunanji ocenjevalci sodelujejo s strokovnjaki za komunikacijo s kandidati s posebnimi potrebami).

6. LITERATURA

Pri pripravi na splošno maturo kandidati obvezno uporabljajo učbenike in učna sredstva, ki jih je potrdil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje. Potrjeni učbeniki in učna sredstva so zbrani v **Katalogu učbenikov za srednjo šolo**, ki je objavljen na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za šolstvo (www.zrss.si).